

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та державного управління**

**ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ПАРТІЇ НОВОГО ТИПУ ЯК
УЧАСНИКИ ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 605 групи

Пержун Валерія Олександрівна

Керівник:

доктор політичних наук,

професор **Юрійчук Є. П.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Круглашов А.М.

Чернівці – 2022

Анотація

Кваліфікаційну роботу виконала студентка 2 курсу (рівень вищої освіти – другий (магістерський) спеціальності 052 Політологія, галузі знань 052 Політології факультету історії політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Пержун Валерія Олександрівна.

Тема кваліфікаційної роботи: «Загальноєвропейські партії нового типу як учасники виборчих процесів» Науковий керівник – д. політ. н., професор Юрійчук Є. П.

У дослідженні обґрунтовано теоретико-концептуальні засади дослідження політичних партій як суб'єктів виборчого процесу, описано основні моделі партійних систем ЄС, розкрито сучасні тенденції розвитку партійних систем, країн Європейського Союзу, проаналізовано діяльність загальноєвропейських партій нового типу в електоральних циклах Європарламенту та особливості діяльності європартій як учасників національних парламентських виборчих процесів.

Ключові слова: вибори, партійні системи країн Європейського Союзу, партійна система України, Європарламент, загальноєвропейські партії, партії нового типу, Європейський Союз, Україна.

Abstracts

The qualifying work was completed by a 2nd-year student (level of higher education – second (master's) specialty 052 Politology field of knowledge 052 Politology of the faculty of history of political science and public administration of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University Perzhun Valeriia Oleksandrivna.

The topic of the qualification work: «Pan-European parties of a new type as participants in electoral processes». Research supervisor – Doctor of Political Science, Professor Yuriychuk Ye. P.

Key words: European Union, Ukraine, party systems of European Union countries, party system of Ukraine, elections, European Parliament, pan-European parties, parties of a new type

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Пержун В. О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК СУБ'ЄКТІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ.....	8
1.1 Теоретико-концептуальне обґрунтування вивчення виборів та функціонування європартій як нового партійного інституту	8
1.2 Аналіз джерельної бази дослідження	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПАРТІЙ ЯК НОВОГО ПАРТІЙНОГО ІНСТИТУТУ	24
2.1 Формування, основні моделі, тенденції розвитку партійних систем країн Європейського Союзу	24
2.2 Загальноєвропейські партії нового типу в електоральних циклах Європарламенту	36
2.3 Особливості діяльності європартій як учасників національних парламентських виборчих процесів	47
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ	57
3.1 Вплив електоральних циклів на еволюцію української партійної системи	57
3.2 Тенденції розвитку української партійної системи у загальноєвропейському контексті	69
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Політичне життя у Європейському Союзі за останню декаду набуло бурхливого характеру. Вервечка криз спричинених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами зіштовхує у протистоянні мейнстрімні та антисистемні партії нового типу всередині головного органу ЄС – Європейського парламенту. Особливості поляризації якого простежуються в аналізі результатів парламентських виборів.

Водночас українська партійна система в ході еволюції набуває схожих рис. При цьому курсу на європейську інтеграцію держави перешкоджає подекуди скептичне сприйняття України в складі ЄС окремими представниками політичної еліти країн-членів. Тому, щоб відповідати європейським стандартам демократичної держави, Україна має оновити власну партійну систему.

Тож актуальність дослідження загальноєвропейських партій нового типу як учасників виборчих процесів в ЄС впливає зі складності та неоднозначності процесів у них, також характерних для сучасного стану партійної системи України та недостатньої вивченості проблеми.

Об'єктом дослідження є виборчі процеси у ЄС.

Предметом дослідження є загальноєвропейські партії нового типу як учасники виборчих процесів у ЄС.

Мета роботи: з'ясувати роль європартій у виборчих процесах ЄС як нового партійного інституту та їх можливий вплив на еволюцію партійної системи України.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати наступні **завдання:**

- обґрунтувати вивчення виборів та функціонування європартій як нового партійного інституту;
- здійснити аналіз діяльності функціонування європартій як нового партійного інституту;

- описати розвиток української партійної системи в загальноєвропейському контексті.

Для досягнення мети використано сукупність загальнотеоретичних **методів** дослідження, зокрема: історико-логічний – для простеження еволюційного шляху розвитку загальноєвропейських партій; системний – для висвітлення основних питань досліджуваної проблематики; порівняльного та факторного аналізу – для систематизації, класифікації факторів, які впливають на дослідження; статистичного аналізу – для оцінювання стану загальноєвропейських партій нового типу як учасників виборчих процесів у ЄС.

Наукова новизна роботи полягає в детальному описі особливостей політичної презентації загальноєвропейських партій нового типу під час виборів у ЄС, а також описі детальної хронології розвитку партій країн ЄС та України під впливом кризових тенденцій. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого розвитку теорії політичних партій і партійних систем та вдосконалення нормативно-правової основи діяльності вітчизняних політичних партій.

Теоретичне значення дослідження полягає у розкритті особливостей загальноєвропейських партій нового типу як учасників виборчих процесів у ЄС. Висновки дають змогу глибше зрозуміти зміст роботи загальноєвропейських партій нового типу та їх роль у глобальних політичних процесах. Аналіз та узагальнення теоретичних аспектів проблеми загальноєвропейських партій нового типу як учасників виборчих процесів у ЄС можуть використовуватись в подальшому для більш детального вивчення.

Практичне значення роботи: отримані результати можуть використовуватись педагогами, студентами та у дослідженнях виборчих процесів. Основні висновки та практичні рекомендації роботи можуть бути застосовані на практиці для побудови передвиборчих програм, підготовки до виборів українських європартій в майбутньому.

Робота пройшла **апробацію** на кафедрі політології Чернівецького

національного університету ім. Ю. Федьковича. Матеріали були представлені на XII Міжнародній науковій конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» 28 червня 2022 р. [56, с.196-200]

Структура роботи. Робота складається зі вступу, основної частини, що містить 3 розділи, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК СУБ'ЄКТІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

1.1 Теоретико-концептуальне обґрунтування вивчення виборів та функціонування європартій як нового партійного інституту.

Демократія у ХХІ столітті набула статус базової глобальної цінності. Водночас, і донині не існує визначення, на основі якого можна було б зробити універсальні для всіх досліджень заключення. У Декларації Міжпарламентського Союзу, прийнятій 26 березня 1994 року в Парижі, демократія була визначена як справжня, широка та громадянська конкуренція між людьми та організованими групами за посади державної влади шляхом регулярних, вільних та чесних виборів [11].

Невід'ємним елементом сучасних демократичних режимів є політичні партії. Вони виконують роль містка між державою і громадянським суспільством. Політичні партії відіграють важливу роль у виборчих процесах.

Часто партіям приписують політичну освіту мас задля укріплення власної ідеології у масовій свідомості. Проте в першу чергу перед політичними партіями одна ціль – отримання влади для поділу ресурсів.

Для розуміння ролі політичних партій у виборах необхідно спочатку дати визначення, що ж являє собою поняття «політична партія».

Дослідники здійснюють два підходи до розуміння поняття «політична партія»: вузький та широкий. Дж. Сарторі, Дж. Шлезінджер, О. Ренней, З. Нейманн, Е. Даунс, та ін. послуговувалися вузьким розумінням. У такий спосіб отримуємо, що партія – об'єднання групи людей, які прагнуть отримати доступ до владного ресурсу через участь у виборах. Тобто мета політичної партії – перемога на виборах. Такий підхід дещо обмежує. Вузьке розуміння ускладнює процес дослідження партій, які не беруть участі у політичній боротьбі. Також таке визначення виключає ймовірність існування однопартійного режиму, де вибори набувають лише символічного значення.

Проте ширший підхід дозволяє усунути такі труднощі. Його використовували М. Дюверже, К. Джанда, Дж. Ла Паломбара, М. Вайнер.

Згідно їх визначення, політична партія – це група людей об'єднаних не лише метою дістатися до влади, а й спільними інтересами, ідеями, цінностями, баченням майбутнього [2, с. 17].

Водночас, кращому розумінню поняття «політична партія» сприяють різні традиції до їх дослідження. Історично склалось так, що виділяють два традиційних підходи: англо-американський та романо-германський [28, с. 3]. Дж. Локк, Т. Гоббс, Д. Юм, А. де Токвіль були представниками англо-американського підходу. Вони в першу чергу досліджували середовища дій партій. Також брали до уваги взаємини партій з суспільством.

В той час як представники романо-германської традиції (М. Дюверже, М. Я. Острогорський, Р. Міхельс, М. Вебер, та інші) брали до уваги спочатку структуру політичної партії і вже далі відштовхувались до її взаємодії з соціумом та державою. Отож, універсального визначення політичної партії не існує. Загалом, під «політичною партією» варто розуміти групу людей, що об'єднані за рахунок організаційної структури, спільних ідей, інтересів, потреб, поділяють спільні цінності та утопічне бачення майбутнього; метою яких є отримання доступу до розподілу ресурсів та здійснення політичної влади. Партія досягає своєї мети через реалізацію функцій.

Є кілька підходів до класифікації функцій політичних партій. Згідно класифікації функцій партій за сферою діяльності, можна виділити: організаційні функції, державно-публічні, політичні, та соціальні.

Організаційні функції полягають у діяльності політичних партій як певної ієрархічно структурованої групи [23, с. 265]. Такі функції потрібні для вирішень внутрішньопартійних питань: заохочення нових членів, поділ повноважень та обов'язків.

У парламенті формуються інструменти урегулювання суспільних конфліктів через досягнення компромісу. Таким чином політичні партії виступають посередником між державними органами та суспільством.

Функції, що реалізуються у даній сфері називають державно-публічними. Вони здебільшого стосуються місця партії у політичній системі [14, с. 36].

Говорячи про політичні функції партій варто зазначити, що їх також часом ділять на дві сфери: широкого та вузького вжитку. Функції, що передбачені статусом партії у політичній системі відносять до широкого вжитку (комунікація з виборцями через їх потреби, добір нових членів, участь у виборах). Водночас спеціалізовані функції – становлення партійних лідерів думок, організація правлячої еліти, що безпосередньо стосуються діяльності партій, відносять до вузького вжитку [5, с. 22].

При цьому функції, що впливають на ціннісні переконання внутрішньо-партійні переконання та переконання суспільства також відносять до політичних. Основною політичною функцією партій є боротьба за владу. Доступ до владного ресурсу дозволяє партіям розширити свої сфери впливу: розпоряджатися ресурсами, формувати порядок денний і таким чином відповідати на суспільні потреби [21, с. 63].

Функції, які проникають у суспільство на структурному рівні відносять до соціальних. Однією з таких є функція об'єднання та роз'єднання суспільних груп. Функція об'єднання реалізується через згуртування довкола партії не тільки її членів, а й прихильників, що власне і складають суспільну масу. При цьому, якщо група громадян не поділяє переконань чи політики партії, то виникає поділ на підтримуючих і опозицію. Таким чином працює функція роз'єднання [18 с. 11-13].

Політична реклама, численні обіцянки у передвиборчій програмі, партії залучають на свій бік прихильників до початку виборів. Для отримання бажаної популярності партіям необхідна якомога більша кількість виборців, готових підтримувати партію. Участь у виборах партіям допомагає здійснити функція мобілізації населення. Ця функція є об'єднанням обох типів функцій: соціальних та політичних. Водночас, щоб укріпити свої позиції партії узагальнюють потреби громадян, намагаються запропонувати якомога емоційно-вражаючу реалізацію цих потреб. Так реалізується ще одна

суспільно-політична функція інтеграції суспільних інтересів.

У демократичному світі основною формою політичної волі народу є саме вибори, які підпадають під інтереси різних соціальних груп. Тобто обранці є не володарями влади, а скоріше призначеними менеджерами, яким делегують управлінські завдання. Тож виборці наймають людей, яким вони довіряють керівництво, здійснення певної політики, вирішення проблем. Це старий ідеал, який визначає дії урядової політики, де шлях вирішення найважливіших справ є прерогативою демократично обраної влади [23, с. 49].

Чимало держав у своїх законодавчих базах трактують вибори як форму прямого всенародного правління, яка полягає у створенні представницьких органів державного та місцевого самоврядування шляхом голосування. До цього визначення слід додати, що вибори є мобільними та дійсними лише за умови справедливої конкуренції. Результати виборів очікувано відображають спосіб голосування, тенденцію розвитку країни.

Згідно моделі всенародних виборів кандидати виносять на голосування пакет зрозумілих пересічному громадянину пропозицій, а виборець визначає їх актуальність та відповідність оточуючим реаліям. Всенародні вибори передбачають більше можливостей для оцінки та порівняння умов і механізму організації виборчих процесів.

Вибори можна вважати чесними, якщо процедура їх проведення узгоджена та дотримується всіма зацікавленими сторонами (включаючи опозицію). Визнання результатів усіма учасниками перетворює вибори на інструмент досягнення стабільності та злагоди, та виключає подальшу поляризацію у суспільних відносинах.

Ефективність виборів залежить від таких факторів [18, с. 24]:

- ринкової машини та бажання забезпечити підприємництво (наявність економічних відносин вимагає відповідних політичних механізмів, їх артикуляції та захисту, серед яких вибори є одним із таких механізмів);
- рівня освіченості середнього класу, який гарантує соціальну стабільність;

- законодавчої бази, яка створює умови для громадянського балотування кандидатів на посади;
- незалежної від держави соціальної комунікації;
- багатопартійності, що репрезентує різноманітні суспільні інтереси;
- політичної культури народу;
- суспільно-політичного консенсусу щодо державного устрою, державних інституцій;
- поваги до законів і почуття відповідальності перед державою.

Інститут виборів формують одразу декілька елементів. Проте для подальшого дослідження ми звернули увагу на виборче право та системи.

У політичній науці напрацювали обширну базу підходів до визначення та класифікації виборчих систем. Це призводить до плутанини названих термінів, що в свою чергу передбачає їх подальше дослідження. З такою проблемою зіткнулися А. Лейпхарт, А. Руппель, В. П. Гончарук, І. І. Бодрова, М. В. Афанасьєва, М. І. Ставнійчук, О. В. Марцеляк, О. М. Мостіпан, Ю. Б. Ключковський, Є.П. Юрійчук.

Поняття «виборча система» вживають в широкому та вузькому розумінні. Так, виборчу систему М. І. Ставнійчук трактує як систему, яка впорядковує організаційний механізм проведення виборів.

Мостіпан О. М. визначає структуру виборчої системи як таку, що включає виборців, виборчі округи, депутатів та політичні партії. Однак до категорії «системи виборів» він відносить спосіб голосування, його підсумки та поділ мандатів. [29, с. 50-53].

А. Лейпхарт поділив виборчу систему на такі елементи: виборчу формулу, масштабність виборчого округу та виборчий бар'єр, який передбачає необхідний мінімум голосів. Ю. Б. Ключковський додає до цього переліку ще один елемент – структуру бюлетеня, яка визначає спосіб подачі голосу. Вона залежить від суб'єкта, за якого голосуватиме виборець, а також співвідношення інформації, що міститься в бюлетені, та обсягу дій, які виборець повинен виконати при заповненні [19, с. 81].

Для спрощення ми звернули увагу на загальноприйняті види виборчих систем: пропорційну, мажоритарну та змішану. Кожна має свої переваги та недоліки, через призму представництва інтересів виборців та самої політичної партії.

Закон М. Дюверже стверджує, що мажоритарна система більшості з виборами у один тур формує двопартійну систему. Проте її створення гальмує поява нових політичних партій на хвилі суспільних протиріч. Також він сформулював три соціологічні закони, які показують взаємозв'язок партійної і виборчої системи: 1) партійну систему з багатьма партіями, які не залежать одна від одної, дозволяє сформувати пропорційна виборча система; 2) система, що складається з декількох партій, кожна з яких займає вигідну позиції і прагне до взаємних домовленостей виникає внаслідок застосування мажоритарного типу в два тури; 3) голосування в один тур при мажоритарній системі призводить до формування партійної системи з двох конфліктуючих партій [15, с. 76]. Водночас, як зазначає Г. Кокс, виборці зазвичай вважають, голоси втраченими, якщо вони не були віддані за потужні політичні сили. В одномандатних округах мажоритарна система перешкоджає появі маленьких партій на окружному рівні [21, с. 14].

Розподіл місць у парламенті у пропорційній відповідності з часткою голосів, яку політична партія здобула на виборах, передбачає пропорційна виборча система. Великі округи забезпечують високий рівень пропорційності результатів. А це в свою чергу сприяє представленню у парламенті навіть маленьких партій [35, с. 103].

Елементи мажоритарної та пропорційної виборчих систем комбінують з метою отримання переваг кожної із них та нейтралізації недоліків. Європейська правова доктрина розглядає змішані системи як інституційні аномалії, яким не місце у розвинених країнах. Водночас, за період чергової хвилі демократизації вони поширились.

Євросоюз має складну інституційну систему, яка носить міжнаціональний характер. Її життєдіяльність забезпечує представницький

орган – Європарламент, який репрезентує інтереси 27 країн-членів [41, с. 10]. У порівнянні з внутрішніми законодавчими органами держав Європарламент обмежений в законотворчому процесі. Саме проведення виборів прямого типу стало для Європейського парламенту передумовою трансформації у представницький законодавчий інститут [13 с. 10]. Установчі договори країн ЄС та інші міжнародно-правові акти регулюють виборчу систему ЄП.

Вітчизняні дослідники Д. Ковриженко, А. Кудряченко, М. Миронова, Д. Булгакова, С. Кашкін, Т. Шинкаренко, М. Гусакова, В. Довгань, С. Шевчук, В. Копійка, І. Озимок вивчали виборчу систему ЄП здебільшого в контексті особливостей інституту, які існують в умовах численних викликів сучасності.

Європейський парламент являє собою наднаціональний політичний інститут. Він став необхідним після Другої світової війни. Тоді стартували євроінтеграційні процеси, які носили наднаціональний характер. У процесі розвитку Європарламенту його повноваження зростали. Його виборча система сформувалась як така, коли ЄП став вищим законодавчим органом Євросоюзу.

Представництво Європарламенту зумовлене процедурою і порядком його формування. Політичний склад відіграє важливу роль у становленні ЄП як політичного органу. Його дворівневу структуру з вмістом національного і наднаціонального компоненту обумовлює депутати європартій.

На перший погляд, каналами рекрутування політичної еліти виступають національні партії. Така політична еліта взаємодіє з виборцями всередині країн ЄС, представляє в парламенті їх інтереси. Водночас, національні партії повинні об'єднатись в європартії, і вже спільними зусиллями формувати парламентські коаліції, тобто глобалізувати роботу управлінських органів ЄС [12 с. 142–143].

Як наслідок компромісу між політичними елітами на найвищому рівні європейська партія набуває штучного характеру. Адже вона виникла не внаслідок узаконеної боротьби за владу між політичними структурами. Кожна європартія відповідає вимогам: наявність юридичної особи в одній з держав-членів ЄС; наявність представників у виборних органах не менше однієї

четвертої держав-учасниць ЄС чи отримання не менше 3 % голосів на останніх виборах в ЄП в одній четвертій держав-учасниць Союзу; дотримання основних принципів ЄС (свобода, демократія, права людини, верховенство закону); прийняття участі у виборах до ЄП або декларування такого бажання [7, с. 97–98].

Партійна родина/фракція – це група різних партій зі схожими поглядами. З праці німецького вченого Клауса фон Байме партійні родини, які стали відомими через зближення, розглядаються дослідником як такі, що сприяють зміні панівних переконань всередині Європейського парламенту [14, с. 195].

Дослідники під час вивчення європартій, як учасників виборів виділяють головну характеристику формування Європарламенту: для побудови його внутрішніх елементів, усі партії єднаються на основі конкретної політичної ідеології. Без ідеологічної складової партії, що беруть участь у виборах до ЄП не зможуть досягнути мети – здобуття влади. Яскравим виразником ідеології є партійна програма та статут.

М. Дюверже зазначав, що як від внутрішньої організації партій, так і від розробки ідеології залежить впливовість партії. Подібні міркування є у Дж. Сарторі. Він зазначав, що доки голови виборців збирає харизма лідера, а не партійна ідеологія, такі партії не матимуть сили впливу на електорат. Якщо ж виборці в першу чергу звертатимуть увагу на ідеологію, то в результаті зміниться і внутрішня організація партій – не лідер обиратиме собі партію, а партія обиратиме його.

Партійна ідеологія базується на єдиній традиції, пов'язаній з суспільними настроями та потребує опозиції. Ідеологія залишається дієвою і за нестачі голосів та незбалансованому представництві в уряді. Вона допомагає скласти конкуренцію, здійснювати саморекламу та утверджуватися в очах виборців.

Виразниками такого підходу є європартії, які формують фракції на основі спільних ідеологічних поглядів. До родини входять партії, які мають вузькі погляди і скеровують їх у більш обширний напрямок. Така

непостійність думок часом веде до поляризації оптики депутатів Європарламенту. [31, с. 275].

Зазвичай розрізняють такі партійні родини: консервативні партії; соціалістичні та соціал-демократичні партії; ліберальні та радикальні партії; християнсько-демократичні партії; партії зелених; комуністичні партії; сільськогосподарські партії; регіональні та національні партії; крайні праві партії. [2, с. 225]. Так, у дослідженнях роботи європартій Б. Фолкестад, Д. Белл, Е. Калоссі, Е. Хаас, Е. Креппел, К. Лорд, К. Сендстром, Л. Барді, П. Меїр, Р. Катц, С. Хікс, стверджують, що в основі формування родин європартій закладають ліберальну, консервативну або ж соціал-демократичну ідеології.

Першим у Європі виник лібералізм, який засвідчує, що основою суспільних інтересів є індивідуальні права та свободи громадян. У витоків цієї ідеології були: А. де Токвіль, А. Сміт, Б. Констан, В. Гумбольдт, Дж. Локк, Дж. Медісон, І. Кант, Т. Джефферсон, Ш. Монтеск'є.

У Європарламенті принципи лібералізму втілює Альянс лібералів і демократів за Європу (АЛДЄ). Серед основних цінностей представники партії називають вільний єдиний європейський ринок з чесною конкурентністю та доступністю для малого і середнього бізнесу. Також депутати АЛДЄ акцентують увагу на проблемах гендерної нерівності, правах одностатевих пар та ін. [53]

На противагу ідеям лібералізму консерватори скептично сприймають динамічні суспільні зміни та радикальні реформи. Та розглядають суспільство як цілісну екосистему. Саме ця ідеологія користується найбільшою популярністю у ЄП. У свої програмах її притримуються Альянс європейських національних рухів, Європейська народна партія (ЄНП), Європейський вільний альянс, Альянс європейських консерваторів та реформістів, Європейський християнський політичний рух. [55]

Ідеологію соціал-демократизму втілює Партія європейських соціалістів, у програмі якої названі такі цінності: демократичний контроль над ринковою

економікою, соціальна справедливість та рівні права для усіх членів суспільства. [59] Також цінності соціал-демократії розділяють Партія європейських лівих [57] та Європейська демократична партія [53].

Водночас цінності усіх трьох ідеологій намагаються поєднати Європа за свободу та демократію Європейська зелена партія, Демократи Європейського союзу. У їх програмах названі такі цінності, як інформатизація суспільства, захист довкілля, підвищення ефективності місцевого самоврядування, тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що як на політику ЄП, так і на прийняття рішень в країнах-членах ЄС впливають саме міцні партії. Так, лідери партій Європейська народна партія, Партія європейських соціалістів і Партія європейських лібералів і реформістів регулярно проводять зустрічі з главами країн-членів ЄС напередодні Європейської ради зустрічей. Вони також контактують з міністрами в окремих сферах напередодні засідань Ради міністрів ЄС, для вироблення ідентичної позиції в конкретних сферах політики ЄС. Також лідери провідних партій підтримують тісні стосунки з комісарами ЄС. Таким чином, експерти відзначають зростання впливу євродепутатів на внутрішньополітичні процеси в країнах ЄС [24, с. 90].

1.2 Аналіз джерельної бази дослідження

Інформацію про формування та розвиток партій Європейського парламенту складають теоретичні дослідження зарубіжних та вітчизняних авторів, а також аналізи електоральної статистики. Останні носять емпіричний характер. Для виконання завдань дослідження ми виокремили декілька напрямів вивчення партійних систем країн ЄС та України: а) вивчення виборів та функціонування європартій; б) вивчення формування, основних моделей, тенденцій розвитку партійних систем країн ЄС; в) характеристика електоральних циклів Європарламенту; г) виявлення особливостей у діяльності європартій як учасників національних парламентських виборчих процесів; д) дослідження інформаційної політики загальноєвропейських партій щодо війни РФ проти України; ж) характеристика впливу

електоральних циклів на розвиток української партійної системи.

Роль європартій як учасників виборчих процесів ми розпочали досліджувати із літератури, яка містить інформацію про партії, як необхідну складову у демократичних режимах. У процесі розвитку політичні партії та партійні системи динамічно змінювали форми організації, свої характеристики, функції та навіть цілі для існування.

Для дослідження ми використали першоджерела, у яких проведено аналіз багатьох понять, які міцно увійшли нині до інструментарію сучасної політології та політичної соціології. Так, у своїй праці Дюверже аналізує партійні структури в ширшому аспекті: він досліджує партійні системи (двопартійність, багатопартійність, однопартійність); природно-історичні умови, конкретні шляхи та фактори їх становлення; союзи партій – причини та закономірності їх виникнення, характер політичної поведінки та еволюції партій у рамках політичних союзів. Також дослідник розглядає такі форми реалізації влади, як домінування та чергування партій, особливий розділ присвячений функціям опозиції. [15]

Класифікація політичних партій полегшує процес їхнього вивчення. Такі дослідники як Д. Юм [42], А. де Токвіль [38], М. Вебер [7], Дж. Сарторі [37], М. Дюверже [15] використовували різні підходи до складання класифікацій політичних партій. Так, Д. Юм керуючись мотивом формування партій, виокремив реальні та особисті партії [42]. А. де Токвіль вважав великими партії, які ефективні під час суспільно-політичних розколів. А малими визначав як такі, що підтримують поступові зміни у суспільстві [38]. М. Вебер класифікував партії за способом діяльності, таким чином виділив партію інтересів, світоглядну та партію патронажу [7]. За ступенем репрезентативності у парламенті, Дж. Сарторі виокремив істотні та неістотні політичні партії [37].

Зміни в партійних системах по всьому світу помітив П. Ігнаці. За спостереженнями вченого після 50-тих рр. ХХ ст. чисельність партій знизилась на 50 %, зменшився також їх рівень впливу [16, с. 52]. Наше

дослідження європартиї нового типу детально охоплює політичне життя Європарламенту в рамках 2015–2020 років, тож більше уваги ми звернули на аналізи нових моделей партій, а саме: партій постматеріальних цінностей, кіберпартій, картельних та всеохоплюючих партій. Так, Концепт «картельних партій» ми розглянули на основі праць Р. Каца [18], П. Мейера [31], партій постматеріальних цінностей – Г. Шипунова [45], кіберпартій – М. Лешанич, Ю. Остапець, М. Палінчак. [29].

У наукових працях О. Власової [10], В. Калінкіна, Н. Узунова [17], Б. Макаренка, І. Локшина [29], Р. Туровського, М. Сухова, Є. Луїзідіс [39], К. Холодковського [41] описані глобальні тренди розвитку партій і партійних систем. Серед тенденцій розвитку партійних систем у Європарламенті дослідники називають: кризу «мейнстрімних» партій та ідеологічного протистояння правих і лівих; нові соціально-політичні розколи, які спровокували формування партій нового типу: зелених, праворадикальних, постматеріалістичних партій нової політики; перехід політичного життя у соцмережі, що викликало появу мережевих/кіберпартій.

На розвиток партійних систем впливають соціально-політичні розмежування – саме таку концепцію розробили С. Ліпсет і С. Роккан [28]. Західні вчені підтримали концепцію та послуговувались нею для аналізу природи виникнення партійних систем у країнах Західної Європи. Для вивчення партійних систем країн Центрально-Східної Європи концепцію пристосували О. Кнутсен [24], Г. Кітчельт [23], А. Морено [31], А. Рьоммеле [35], Д.-Л Сейле [37].

Над концепцією працював і Г. Вайнштейн, який описав вплив нового соціально-політичного розколу на глобалізовані еліти та націоналістично налаштовані маси [6].

У роботі ми проаналізували тенденції розвитку родин європартиї упродовж 2017–2019 рр. Так, праворадикальні партії ми досліджували на базі праць А. Бадаєва [9], А. Тартара [39], В. Грибовського [11], В. Сафронова [42], І. Стряпка [44], К. Мудде [17], М. Гримської [13], Р. Водак [9], Р. Хербута [56].

Появу правих популістських партій спричинив розкол між глобалізованою політичною елітою і громадянами національних держав [6].

Трансформацію соціал-демократичних партій вивчали дослідники Т. Блер [3], Є. Задорожнюк [15], Н. Работяжева [45]. Вчені дійшли висновку, що соціал-демократи ще як мінімум 2 електоральні цикли будуть однією з найвпливовіших фракцій у Європарламенті.

Під час дослідження Зелених, у роботах Р. Букія [4], Д. Мартьянова [21], Д. Ульянова [45] ми виявили заключення авторів про ослаблений вплив зелених партій ЄП у країнах ЦСЄ та Південної Європи. Типологізацію партій консерваторів і перспективи їх розвитку описали Б. Гуселетова [14], К. Карамана [26]. Найпотужніший вплив ліберальних партій дослідники Н. Заславська [23], Б. Гуселетова [13], О. Міхалева [42] відзначають у країнах Північної Європи.

Також неможливо у сучасних реаліях не звернути увагу на популізм як засіб політичного впливу на виборців. Цей аспект висвітлено у працях А.Глухової, В.Грибовського, М.Клупта, Ю. Мартинця, П. Осколкова. Дані дослідники визначають популізм як спосіб партійної діяльності. Адже всім політичним партіям властиво бажання схилити симпатії виборців на свій бік. Вибори до Європарламенту досліджували П. Байковський, Г. Вархов, М. Ведерніков, М. Швейцер.

Парламентські вибори в країнах ЄС протягом 2017-2019 рр. описували вітчизняні та зарубіжні автори, серед них: Б. Гуселетова (Італія) [14], В. Вернікова (Португалія) [10], М. Воротникова (Польща) [11], А. Куркіна-Дамар, Е. Мармілова (Іспанія)[47], Е. Нарочницька (Франція) [30], П. Осколков (Естонія)[32], Д. Пілаш (Словенія) [51], Н. Плевако (Швеція, Данія, Фінляндія) [49], Є.Тимошенко (Німеччина) [58], В.Шарапо, В.Швайцер (Австрія) [65].

На виборах в країнах ЄС упродовж 2017–2019 рр., згідно названих вище досліджень, на підґрунті економічної, міграційної криз, поширенню євроскептицизму, протистояння точилося між мейнстрімними та

антисистемними партіями.

Примітно, що у даних виборчих кампаніях участь взяло чимало нових партій, утворених поміж місцевими парламентськими виборами. Цю та інші особливості відзначив у своїй статті Ю. Копинець [35].

Для аналізу виборчих кампаній та їх результатів ми використали низку монографічних досліджень Г. Вайнштейна [6], А. Ключковича [19], В. Кольцова [20], Ю. Остапця [31], Є. Гайданка [10], А. Романюка [34], В. Литвина [26], у яких вони здійснили аналіз парламентських виборів у країнах-членах ЄС.

Для розкриття в роботі періодизації змін в українській партійній системі ми проаналізували праці вітчизняних вчених. Р. Манайло-Приходько та Ю. Остапець розробили модель поетапного розмежування розвитку партійної системи України. [38, с. 82–106].

Українська дослідниця Г. Зеленько [14], характеризуючи український транзит, відзначає гібридність політичного режиму в Україні та перетворення ним партій, що розвиваються на субститути [14, с. 26]. Такої ж думки і Ю. Мацієвський, який під час аналізу гібридності українського режиму, окреслює зміну у функціонуванні партій при незавершеному транзиті [33].

О. Балашова досліджуючи участь українських партій у виборах, розглядає проблематику націоналізації партійної системи [4]. Цей самий аспект вивчається у роботі С. Були [8] крізь призму впливу ЗМІ на електорат. Результати виборів 2019 р. А. Єрмолаєва досліджує у контексті їх впливу на політичний розвиток України [10]. Ю. Копинець охарактеризував значення електорального циклу 2019–2020 рр. для української партійної системи [21]. У роботі О. Ляшенка [45] описано виборчі процеси з початку Незалежності України. Інституціоналізацію партійної системи України через виборчі процеси проаналізував А. Мелешевич [48]. Ю. Остапець та М. Шелемба висвітлили вплив виборів на конфігурацію та акторний склад партійної системи України [52].

Емпіричну базу дослідження складають сайти Європарламенту,

європартиї, Центральної Виборчої Комісії України, на яких розміщена статистика щодо виборів в країнах-членах Європейського Союзу та України.

Охарактеризовані вище джерела дозволили розкрити тему дослідження та досягнути поставленої мети.

Висновки до розділу 1

Роль партій у виборчих процесах складно переоцінити. Сучасні демократичні режими підживлюються за рахунок активності політичних партій. Чимало досліджень присвячено процесам функціонування політичних партій різного масштабу. Вагома частка нашого дослідження присвячена європейським партіям. Справа в тому що саме перші європейські партії є зразками класичних природних угруповань політичних еліт та громадськості заради подолання викликів, які виникають як зовні так і всередині держави.

Також європартії цікаві тим, що разом утворюють партійний інститут країн-членів Європейського Союзу. Під впливом історичних, мовних, культурних, ідентифікаційних чинників європартії, хоч і виникли на теренах одного великого геополітичного регіону, поводяться під час виборчих перегонів абсолютно по різному. І саме через вибори партії виконують свою головну функцію – досягнення влади.

Примітно те, що різні виборчі системи дають партіям нерівні можливості для представництва інтересів їхніх електоральних груп. Чимало держав у своїх законодавчих базах трактують вибори як форму прямого всенародного правління, яка полягає у створенні представницьких органів державного та місцевого самоврядування шляхом голосування. До цього визначення слід додати, що вибори є мобільними та дійсними лише за умови справедливої конкуренції. Результати виборів очікувано відображають спосіб голосування, тенденцію розвитку країни. М. Дюверже вивів закономірності, які впливають на рівень справедливості проведених виборів та на формування в подальшому суспільно-політичної структури держави. Також зазначимо, що вибори в країнах ЄС відбуваються на міжнародному, державному та регіональному рівнях. Тож у місцевих партіях є чудовий майданчик для роботи

з електоратом та втілення разом з ним цінностей, які зазначені у партійних програмах.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПАРТІЙ ЯК НОВОГО ПАРТІЙНОГО ІНСТИТУТУ

2.1 Формування, основні моделі, тенденції розвитку партійних систем країн Європейського Союзу.

Дослідження формування та тенденцій розвитку партійних систем у країнах Європейського Союзу передбачає комплексний підхід до вивчення цієї теми. Тож у роботі ми для встановлення повної хронології еволюції політичних партій у країнах ЄС, послуговувались наступними установками: 1) поділ великого геополітичного регіону Європи на кластери допомагає прослідкувати суттєву різницю у формуванні та трансформації партійних системи країн Західної та Східної Європи; 2) на конфігурацію партійних систем впливають загальносвітові тенденції розвитку; 3) для повноти дослідження процесу розвитку партійних систем варто враховувати різні передумови їх виникнення.

Протистояння антагоністичних таборів під час світових війн здавалося б мало унеможливити появу на теренах Європи єдиного гармонічного союзу. Однак, як зазначають А. Романюк та В. Литвин, під впливом історичних, культурних, соціально-економічних чинників, по завершенню Другої світової війни в Західній Європі утворився монолітний геополітичний регіон до складу якого увійшла низка незалежних держав [34, с. 121].

На базі цього регіону у 1951 році виник прототип ЄС – Європейська асоціація вугілля та сталі, до складу якої доєднались: Люксембург, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Франція, Італія. Також вивчаючи Західну Європу як геополітичний регіон А. Романюк та В. Литвин у своїй монографії наводять приклад двох підходів до поділу цієї території на субрегіональні кластери. Автори наводять приклади поділу Х. Махоні та Ф. Хендріки, Дж. Лафліна та А. Лідстрома [34 с. 124].

Серед кластерів країн Західної Європи виділяють: Британські острови

(Великобританія, Ірландія), країни Бенілюксу (Бельгія, Нідерланди, Люксембург), країни Середземномор'я (Мальта, Кіпр, Франція), північні країни (Швеція, Норвегія, Ісландія, Фінляндія, Данія), південні країни (Італія, Греція, Іспанія, Португалія), німецькі країни (Німеччина, Австрія, Швейцарія) [34 с.153].

Інші дослідники, враховуючи адміністративно-територіальний устрій та рівень розвитку демократії, дещо змінюють Західноєвропейські субрегіони. Так Австрію, Бельгію, Люксембург, Нідерланди, Німеччину та Швейцарію відносять до Рейнської області; до північних країн Західної Європи – Данію, Ісландію, Норвегію, Фінляндію та Швецію; а до південних країн Західної Європи віднесли Грецію, Кіпр, Іспанію, Італію, Мальту, Португалію, Францію. Британські острови залишились без змін.

В країнах вже сформованого ЄС партійні системи характеризувались чималим розмаїттям. Дослідники це явище пов'язують з відмінностями кожної країни від інших за національними, історичними, географічними, релігійними та соціальними ознаками. При цьому варто відзначити, що для країн ЄС властива багатопартійність. Відтак, вона різниться від одного геополітичного регіону до іншого. [37 с. 34-40]

На формування та розвиток партійних систем впливає безліч факторів різного характеру, рівня та інтенсивності дії. Так, М. Дюверже визначив, що системи партійних груп є результатом взаємодії історичних, економічних, соціальних та релігійних особливостей держави, її устрою та величини національних конфліктів [15, с. 264].

Однак дослідники по-різному підходять до переліку чинників формування партій. Так, А. Романюк і В. Литвин пропонують наступний перелік універсальних чинників, які спричинили формування партій та партійних систем: інституційні, структурні, трансформаційні та еволюційні [34, с. 217].

На основі концепцій розвитку партійних систем А. Рьоммеле, С Ліпсета, С. Роккана, П. Лазарсфельда, базується ще один підхід до визначення чинників

– соціетальний. Цей підхід розглядає створення та розвиток партійної системи через призму соціальної структури та соціальних та політичних розбіжностей. А. Рьоммеле тлумачить такі розбіжності як довготривалі конфлікти між конкурентними політичними партіями [28, с. 37].

Політичні партії репрезентують суспільні розмежування, які полягають у відмінностях між різними соціальними групами, їх статусами та потребами. Соціальні розмежування різного масштабу виникають у будь-яких суспільствах, тому для дослідження важливо враховувати наскільки вагомими вони є у сукупності з іншими змінами партійних систем. Таким чином тільки по-справжньому значимі соціальні розмежування стають у соціально-політичними.

Так, у своїй концепції С. Ліпсет і С. Роккан розглядали формування Західних партійних систем у тісній взаємодії з суперечностями, що виникали між різними структурними угрупованнями: державою і церквою, власниками підприємств і працівниками, центром і периферією та ін. [28 с. 224]. З плином часу концепція суспільно-політичних розколів дещо втратила свою універсальність для аналізу партійних систем у постіндустріальних країнах. [28, с.238].

Порівнюючи із західноєвропейським досвідом концепції суспільно-політичних розколів, А. Рьоммеле відзначає відмінності у трансформації партійних систем у країнах Центрально-східної Європи: 1) швидкоплинність і комплексність транзиту, властивого посткомуністичним країнам; 2) на стійкість суспільно-політичних розмежувань впливають нестабільність та непередбачуваність електорату; 3) переважання харизматичних і клієнтелістських партій, які не схильні до формування міцних зв'язків лідерів з прихильниками партій 4) ослаблення зв'язків партій з розмежуваннями провокують маніпулятивні втручання ЗМІ [26, с. 42-44]

Сучасний рівень розвитку партійних систем зумовлений кількома етапами трансформації політичних партій, в ході яких партії набули нових ознак, функцій та моделей. Політичні партії в країнах ЄС на кожному етапі

змін різнилися між собою за ідеологією, функціями та підходами до представництва інтересів різних соціальних груп. До дослідження формування та розвитку партійних систем країн ЄС існує декілька підходів.

Ю. Остапець, Є. Гайданка, А. Ключкович, Н. Марадик, М. Сорока та інші дослідники вказують на закономірний зв'язок між стадіями інституціоналізації партій та рівнем еволюції партійних систем. Так, на першій стадії на теренах Європи діяли аристократичні угруповання; на другій – політичні клуби; потім виникли масові політичні партії, які з часом стали ще більш глобальними і врешті еволюціонували у партії нової хвилі. Згодом виник новий тип – картельні партії, які також називають партіями постматеріалізму.

М. Дюверже запропонував поділ класичних партій, які виникли в ХІХ ст. на кадрові та масові. Для кадрових партій характерні такі ознаки: представництво інтересів привілейованих прошарків населення, орієнтування лише на електоральний результат, слабка згуртованість членів, децентралізованість у виконанні рішень керуючих органів. Фінансували цей тип партій її лідери та зацікавлені у представництві власних інтересів групи.

Зміни у виборчому праві спровокували виникнення та перехід європейських кадрових партій до масових, який припав на 1860-1880 рр. [27, с. 110]. Масові партії здобувши прихильність виборців, зуміли стабілізувати партійну систему. На думку Дж. Сарторі, саме формування масових партій змінило природу партійних систем і підштовхнуло їх внутрішню структурну консолідацію. Оскільки перехід від кадрових партій еліт до масових був поступовим, то дослідники не можуть чітко окреслити його хронологічні межі. Першими масовими партіями стали британські консервативна та ліберальна партії Торі та віги, а у континентальній Європі – соціал-демократичні партії.

Еволюцію політичних партій підштовхнули соціально-класові суперечності, які загострились саме під час суспільно-політичного розвитку. Ставши інституційним містком між громадянами та державою, партії не лише залучили до політики більше верств населення, а й укріпили своє становище.

Для масових партій властиві такі риси:

- представництво інтересів конкретних соціальних груп;
- великий і стабільний склад членів;
- розширена організаційна структура;
- продумана ідеологічна складова та програма;
- проведення політико-агітаційної роботи та заснування особистих ЗМІ;
- фінансування з партійних внесків.

У порівнянні з кадровими, масові партії краще виконували такі функції: представництво інтересів громадян, мобілізація виборців, забезпечення легітимності демократії.

У першій половині ХХ ст. поширення масових партій викликало появу таких тенденцій, як бюрократизація та централізація партійних структур; прагматизація діяльності партій; розширення інструментів впливу на масову свідомість; виникнення стабільних організацій на місцях [14, с. 161-162].

В той самий проміжок часу у Європі роблять перші кроки в правовому регулюванні партійної діяльності. А вже після Другої світової війни у ФРН, Італії, Франції та ін. на конституційному рівні визначають роль партій у межах політичних систем [27, с. 162].

Тільки-но в європейських країнах на конституційному рівні закріпили роль партій у політичному житті та ухвалили закони про діяльність політичних партій, як в партійних системах виникає криза. Так, постіндустріальна стадія розвитку зумовила зміни в усіх сферах життя, в тому числі в суспільно-політичній: контури утворених на базі взаємної солідарності суспільних груп, чий інтереси представляли партії, почали руйнуватися [54, с. 27].

Модель масових партій виявилась застарілою для зіткнення з такими викликами. Так, С. Ліпсет та С. Роккан за допомогою концепції розколів виявили, що партійна структура європейських країн часів 60-х рр. майже не відрізняється від тих, що сформувалися на базі суспільно-політичних розколів 20-х років ХХ століття. Врешті науковці підсумували, що переважна більшість

партій, утворених наприкінці Першої світової війни існували ще і після 1960-х рр. Для вчених це свідчило про часткове завмирання партійних систем в часі [39, с. 222].

Масові партії, як модель, були актуальними для індустріального суспільства, в якому політична легітимність виражалась саме через масовість. Та оновлене постіндустріальне суспільство потребувало нової моделі політичних партій. Таким чином еволюція політичних партій далі відбувається у двох напрямках – формування універсальних (всеохоплюючих) партій і партій «нової хвилі» [45, с. 163].

З появою у 1950-60-х роках універсальних партій або ж всеохоплюючих, народних партій новий запускається черговий етап еволюції партійних систем у країнах Західної Європи. Універсальні партії набувають нових рис, не властивих їхнім попередникам: послаблення ідеологічної складової в програмах та діяльності партії; зниження ролі рядових членів і посилення позицій професійних політиків в управлінні партією; намагання залучити максимальну кількість виборців різної соціальної приналежності; формування навколо прагматичного лідера, найчастіше загальнонаціонального масштабу.

У 1960-х роках формуються так звані «партійні держави», для яких властиві тісні стосунки партій з державою, які базуються в першу чергу та фінансовій підтримці. Таким чином універсальні «всеохоплюючі» партії поступово зливаються з державою. Через це членські внески втрачають свою силу, а на законодавчому рівні закріплюють фінансування партійних організацій державою.

Відтак, на рівні партій виникає конфлікт матеріальних і постматеріальних цінностей, який в концепції «тихої революції» обґрунтував Р. Інглхарт. Його концепція описує зміщення оптики партій з економічної та фізичної безпеки на проблеми самовираження і підвищення якості життя. [30; с. 133].

У партійних системах постмодерну конфлікт цих цінностей викликав формування нових партій та так званих «рухів однієї проблеми» [57, с. 21].

У цей же період також виражаються нові тенденції до індивідуалізму в сферах життя, технічної модернізації процесів у політиці, маніпулятивного впливу ЗМІ на свідомість суспільних мас.

Наступна криза політичних партій виникає у 1970-80-х роках: рівень довіри громадян до партій знижується, зменшується чисельність електорату та й в цілому вплив політичних партій на суспільство знижується. До цього призвела низка чинників, таких як: посилення фрагментації суспільства; ослаблення суперечностей між соціально-економічними класами; економічне зростання і загальне підвищення рівня якості життя; спад суспільного інтересу до ідеологій; розширення ринку ЗМІ; технологічний прогрес; наростання конкуренції між новими соціальними рухами та корпоративними структурами за вирішення індивідуалізованих проблем у суспільстві [60 с. 72].

Однак дослідники проаналізувавши кризові явища виявили, що партійна криза 1970-80-х рр. викликана необхідністю оновлення партій. Так, Р. Кац і П. Меєр вважають причиною кризи організаційну відсталість партій. [58]. Такої ж думки дотримується П. Ігнаці, який стверджує, що криза торкнулася тільки застарілих масових партій. і відзначає, що з часів з 1950-х років кількість членів партій у країнах Європи на початку 1980-х складала менше 50 % від попереднього значення [37, с. 52]. Однак дослідник зазначає, що скорочення кількості членів партій, свідчить не про витіснення партій з політики, а лише на занепад місцевих низових організацій [37, с. 53].

В той же час слід зазначити, що члени партій відіграють важливу роль у їх легітимації. Якщо членство в партіях зникне або існуватиме лише за умови певної винагороди, то політична сила втратить сенс існування [37, с. 148].

У кризових умовах виникли партії стратархічного типу організації (С. Ельдерсвелд). Їх будова складається зі «страт», тобто скорочення кількості лідерів та комітетів партій, які діють на різних рівнях. Причому організаційні структури кожного рівня можуть задля здобуття голосів виборців, діяти всупереч головному офісу. Такі партії також називають багаторівневими через їх організацію автономних підрозділів. [24, с. 148].

Виникнення нових організаційних форм партійного життя після кризи 1980-х років зовсім не означало подолання кризи, оскільки вона була пов'язана не з організаційними формами партійного життя, а з відчуженням громадян від партій, а партій від громадянського суспільства.

Зміни, які переживають партійні системи в країнах ЄС та тенденції їх розвитку, описані у дослідженнях В. Меркель [30], В. Горбатенка [10], Ю. Остапця, Є. Гайданка, А. Ключкович, Н. Марадик, М. Сорока [], А. Полякова [48], Ю. Шведи [57]. Ці та інші автори наголошують, що європейські партійні системи еволюціонують через збільшення впливу громадських інститутів, зміну структури суспільства, посилення впливу інформаційних повідомлень з Інтернет-джерел на думку громадськості та глобалізацію процесів комунікації. Також дослідники окреслюють вплив нових тенденцій у відносинах політичних партій як з державою, так і з громадськими інститутами.

Процес змін партійних систем у Західній Європі у 1990-х зафіксував А. Романюк. На його думку, у процесі розвитку простежуються такі тенденції [34, с. 198]:

- 1) зміни у політичних партіях відповідають соціальним викликам;
- 2) фінансування політичних партій державою призводить їх до частішої взаємодії;
- 3) для партійної системи домінантною стала множинна система з обмеженим плюралізмом.

Відтак новостворені політичні партії, як правило, функціонують в якості всеохоплюючих або картельних партій. В. Ісаєв описав характерні риси для політичних партій картельного типу, не властиві їх попередникам:

1. Зважають на задоволення інтересів не однієї групи виборців, а віддають шану різноманіттю та згуртовують максимальну кількість представників різних груп.

2. Формують всю організацію довкола одного або кількох прагматичних лідерів, як правило, загальнонаціонального масштабу.

3. Покладаються на комунікацію та фінансування з боку держави.

На думку дослідників Р. Катца, П. Мейер саме зв'язок між партіями та державою провокує перетворення масових партій у картельні. Врешті поява картельних партій призводить до розділення посад при владі між професійними політиками. Виходячи з цього, дослідники доповнили перелік характеристик партій картельного типу ознаками: схожістю програм та ледь помітними відмінності між членами і прихильниками цих партій, комунікацією членів партій з електоратом в обхід партійної організації.

Формальне протистояння правоцентристських і лівоцентристських партій викликало кризу «мейнстриму» у 2000-х років. В умовах ліберального ладу розділення партій на праві та ліві ставало скоріше даниною політичній традиціям. Так, ідеологічний профіль партій розмивався і врешті і ліві, і праві змістилися до центру політичного спектру [60, с. 189]. Такою постановкою подій скористалися партії-противники мейнстримного консенсусу. Врешті криза заглибилася до середини 2010-х рр. і призвела до відмежування як правого, так і лівого крила від традиційних електоральних груп, а також до беззахисності ядра «мейнстриму» перед викликами новостворених політичних партій та рухів. [52, с. 8].

Посилення соціально-економічної диференціації внаслідок світової економічної кризи 2008-2009 рр., вплинуло на процес розвитку партійних систем в країнах ЄС. Ця криза загострила у народних масах відчуття розчарування в усталених політичних системах, а також підсилила суспільне невдоволення демократією. Тож виклик старому політичному порядку кинули популістські та протестних партії, що переживали хвилю піднесення [14]. Прагнення приєднатись до несистемних антиглобалістських партій якраз і віддзеркалює обурення суспільства все наростаючою нерівністю між соціально-економічними класами. [28, с. 17-18].

Світова економічна криза спровокувала появу ще одного виклику для країн ЄС – з країн Африки та Близького Сходу в напрямку Європи рушили масові міграційні потоки.

Таким чином з 2015-16 рр. партійно-політичний ландшафт Європи випробовує на міцність міграційна криза, яка до того ж призвела до нерівномірного соціально-економічного розвитку країн ЄС. Міграційна криза також сприяла посиленню розломів між прихильниками інтеграційних процесів та національними елітами. Відторгнення європейським суспільством мігрантів підвищило на національному та релігійному ґрунті рівень екстремізму.

В результаті в партійних системах країн ЄС відбулася зміна розстановки сил: підтримуючи антимигрантські суспільні настрої, радикальні партії відтіснили раніше домінуючі ліберально-демократичні партії.

Особливо такий шлях розвитку партійних систем виражений у країнах Вишеградської четвірки, де ультранаціоналістичні та крайні праві партії продемонстрували високий рівень мобілізації виборців. Програми цих партій окрім антимигрантського спрямування, регламентують захист сім'ї та традиційні цінності.

Саме політичні дискусії довкола мігрантів були одним з чинників, які призвели до референдуму про членство Великобританії в ЄС. Брекзїт викликав у партійних системах новий етап розвитку: посилення впливу євроскептичних партій. В сучасних умовах складнощі в діалозі про загальноєвропейський порядок денний пришвидшують трансформацію партійних систем країн-членів ЄС. Так, помітним є протистояння між Францією і Німеччиною, Польщею і Німеччиною та Францією та Італією, ін. [13, с. 50]. Це явище підживлює соціальна напруга, викликана одночасним спадом рівня якості життя, та зростанням кількості внутрішніх та зовнішніх загроз і викликів.

Отже, вервечка криз спричинила у країнах ЄС низку суспільно-політичних розломів на ґрунті нестійкого соціально-економічного положення, неприйняття європейцями мігрантів, підвищенням тривожності щодо безпеки громадськості та формування спільного загальноєвропейської майбутнього. А як відомо, суспільно-політичні розломи знаходять відображення у змінах партійних систем. Через невдоволення громадян політикою традиційних

партій щодо ключових аспектів, серед виборців зростає попит на популістичні партії, які ідеально підлаштовується під настрої електорату, на хвилі піднесення запевняє у вирішенні болючих для нього питань. Так, скориставшись кризою політики мейнстримних партій, праві популістичні партії мобілізували виборців. Серед чинників такої підтримки популістів серед європейців дослідники виокремили: дестабілізацію політичних інституцій у ЄС через збільшення кількості населення з напливом мігрантів; несправедливість глобальної економіки ЄС; спекуляції на аспектах релігійного аспекту життя мігрантів; кризу довіри до парламентських партій; маніпуляції суспільною свідомістю за допомогою емоційних новин; голод європейців до емоційного змісту політики; старіння населення Європи; крах комуністичних режимів у країнах ЦСЄ, який зумовив процеси маргіналізації у партійному житті; кризу ідентичності європейців [21, с. 130-134].

На сучасному етапі розвитку європейських партійних систем, правий популізм укріпився в позиціях. Так все більше на рішення у національних та Європейському парламенті впливають саме популістські партії. На думку дослідників, за таких тенденцій розвитку партійних систем, очікуваною є розпад центристських партій, які під час тривалого перебування при владі відійшли від ідеологічного протистояння правих і лівих партій. Таким чином альтернативних партій при владі в країнах ЄС ставатиме тільки більше [25, с. 61].

Як в країнах Західної, так і в країнах Центрально Східної Європи очевидне збільшення кількості прихильників популістських партій. Водночас цей процес не обов'язково викликаний ерозією функціонування інших правлячих політичних сил, однак яскравий вияв популістських настроїв в загальноєвропейській політиці неодмінно призводить до суспільного розколу. Так, країнах ЄС виникли локально-регіональні та національні партії, які покликані представляти інтереси виборців на місцевому та державному рівнях. При цьому такі партії не підтримують самоідентифікацію в якості правих або лівих.

Відсутність конкретної ідеології є однією з характерних рис розвитку сучасних партійних систем у країнах ЄС. Фрагментація європейського партійно-політичного ландшафту призвела до ослаблення центристських партій не лише на рівні держав, а й на загальноєвропейському рівні [32]. Так, ще з 2000-х років тільки в Західній Європі сформували 69 партій нового типу, понад 40 з яких взяли участь у виборах на всіх рівнях [35].

Насамкінець, варто зазначити, що на розвиток партійних систем в країнах Європи впливає криза ліберально-демократичної моделі розвитку. Так, європейці скептично налаштовані до традиційних представницьких інститутів, мультикультурності, євроінтеграції та доцільності відкритих кордонів під час міграційної кризи. Альтернативою ліберально-демократичній моделі партій стають неоконсервативні, яка ціннісно базуються на спадщині цивілізації західного світу. Таким чином виникло протистояння ідеологій неолібералізму та національним консерватизмом.

Неоконсерватизм завоював прихильність виборців по всій Європі. Так, у країнах Вишеградської четвірки владні еліти все більше скеровуються на досягнення певної автономії від Брюсселя. В Угорщині та Польщі правлячі партії відверто противляться глибшій євроінтеграції. Також, на розвиток сучасних партійних систем в країнах ЄС впливають чинники національного характеру, що відображаються як на рівні країн, так і загальноєвропейському рівні. На сучасному етапі партійні системи країн ЄС переживають структурні зміни, зумовлені чинниками глобального, локального та ситуативного характеру.

2.2 Загальноєвропейські партії нового типу в електоральних циклах Європарламенту.

Європартії ще з моменту формування сильно вирізнялися як серед інших міжнародних асоціацій політичних сил, так і з-поміж національних партій традиційного типу. Регулярна участь у роботі законодавчого органу ЄС – Європейського парламенту і вплив на обрання голови Єврокомісії відрізняє

европартії від міжнародних асоціацій політичних партій. А від традиційних партій европартії відрізняє відсутність інституційного представництва у виконавчих органах Євросоюзу. Водночас дослідники зараховують европартії до числа політичних інститутів [44].

На думку А. Романюка, партійні родини/фракції у Європарламенті об'єднуються за організаційним, генетичним та матеріальним критеріями [31, с. 198]. Враховуючи результати виборів до Європарламенту 2019 р., виділяють такі партії: комуністичні, соціал-демократичні, ліберальні, ліволіберальні, християнсько-демократичні, консервативні та праворадикальні партії [31, с. 198–219].

До загальноєвропейської ліворадикальної та частково євроскептичної Партії європейських лівих (ПЄЛ) входять соціалістичні, комуністичні та робітничі партії, які помірно притримуються комуністичної доктрини та концепції екологічного соціал-демократизму. До її складу в Європейському парламенті ввійшли 25 партій з 17 країн – членів ЄС. Прихильниками ПЄЛ є 8 партій з різних країн, які виконують роль спостерігачів.

В результаті виборів до Європарламенту 2019 року ПЄЛ створила сьому за чисельністю фракцію «Об'єднані європейські ліві – Ліві Зелені Півночі» (ОЄЛ-ЛЗП), в складі 41 депутата. У Франції, Німеччині, Іспанії та Греції були найкращі результати – до ЄП обрали по 6 депутатів ПЄЛ. Хороший результат отримала також в Ірландії та Португалії – тут обрали по 4 депутати ПЄЛ. Слабшими були досягнення в Нідерландах, Бельгії, Швеції, Фінляндії, Данії, Чехії та на Кіпрі [61, с. 19].

Розвиток соціал-демократичних партій у Європі тривав майже все ХХ ст. Однак, у 80-90 роках дослідники констатували кризу соціал-демократії. Н. Работяжев зазначав, що в силу переходу суспільства від індустріального до постіндустріального типу, у країнах ЄП зменшилась частка класу робітників, які й були електоратом соціал-демократичних партій. Також розвал комуністичних режимів приніс негативні наслідки європейській соціал-демократії.

Самі ж соціал-демократи сприйняли подію як перемогу демократичного соціалізму над кривавим комунізмом. Проте насправді удар по лівій ідеї після поразки радянського блоку був відчутним. Окрім того криза вразила і держави загального добробуту – головний здобуток соціал- демократів. Криза традиційної соціал-демократичної моделі привела до активізації соціал-демократичного правого, проринкового крила з осучасненою ідеологією і ідеєю збагачення лівоцентристів елементами «соціально-ліберального напрямку». Як результат, у 1990-х роках європейські соціал-демократичні партії стали схильними до визнання позитивних сторін ринкової економіки

Найяскравіше ці процеси проявились у програмах Лейбористської партії Великобританії, Соціал-демократичної партії Німеччини, Соціал-демократичній робітничій партії Швеції, Соціал-демократичні партії Австрії, Партії праці Нідерландів. В програмних документах цих партій механізми ринкової економіки та роль у них приватного бізнесу оцінені куди більш позитивно, ніж до кризи. [66, с. 133].

На думку Е. Гідденса, нова соціал-демократія, на відміну від старої, визнає необхідність переосмислення ідеології у контексті глобалізації, поширення у суспільстві індивідуалістичних настроїв, виникнення численних викликів у різних сферах суспільно-політичного життя, а також вона змінила свій функціонал і більш сконцентрована не на збереженні ідеології, а на здобутті електорального успіху. Адже за умов чисельного скорочення її виборчої опори – робітничого класу, нові партії соціал-демократичного спрямування мають мобілізувати якомога більше виборців. [52, с. 11].

Криза соціал-демократичних партій Європи простежується при аналізі результатів виборів. Так, за останні 50 років соціал-демократія поступово втрачала голоси. У 1950-х рр. середній показник соціал демократів складав 33,2 %. У 1980-ті простежується спад до 31,1 %. І врешті у 1990-ті роки показник впав до 26,6 %. [44].

Однак партії соціал-демократів залишаються популярними. Так, на виборах до Європарламенту 2019 р. друге місце зайняв Прогресивний альянс

соціалістів і демократів (ПАСД) – 146 місця (19,44 %), зменшивши своє представництво порівняно з попередніми виборами на 39 мандатів (мінус 5,26 %).

Отже, висновки з приводу занепаду соціал-демократичних партій Європи, їх невідповідності сучасним тенденціям розвитку не відповідають дійсності, про що свідчать вибори до Європейського парламенту. А це дозволяє підсумувати, що упродовж двох електоральних циклів соціал-демократи залишатимуться у переліку найчисленніших політичних сил у ЄС.

Більшість партій, які належать до сім'ї Альянсу лібералів та демократів Європи (АЛДЄ), виникли ще в кінці XIX ст. Час їх домінування в парламентах та урядах припав на першу половину XX ст. [311, с. 202]. А. Романюк виділяє дві основні тенденції, характерні для ідеологічного самовизначення, які виникли в умовах постіндустріальних суспільств. Так, правий лібералізм наголошує на формуванні вільних ринків, зниженні втручання держави в їх роботу, забезпеченні індивідуальних свобод. А лівоцентристський лібералізм, більше зважає на ідеї соціальної справедливості та рівних прав. [31, с. 202–203]. Такі партії мають найчастіше низький рейтинг.

При цьому загальноєвропейська політична партія «Альянс лібералів і демократів Європи» (АЛДЄ) є однією з найбільших за чисельністю політичних сил у Європарламенті. Вона базується на ліберально-демократичній ідеології і має проєвропейську позицію. До її складу входять партії з 26 країн-учасниць ЄС у кількості 36 повноправних партій-членів та 5 асоціативних. Також до складу АЛДЄ входять партії з 15 країн, які не входять до Євросоюзу: 18 повноправних і 5 асоціативних.

На виборах до Європейського парламенту у 2019 році Альянс лібералів та демократів для Європи посів третє місце, зайнявши – 109 місць (14,51 %), і таким чином укріпивши свої позиції в Європарламенті на 40 депутатських мандатів (зростання 5,3 %), в порівнянні з виборами до ЄП у 2014 році. В країнах-членах ЄС ліберали мають різний рівень електоральної підтримки. Найбільшу частку ліберально-налаштованих виборців складають громадяни

Швеції – 59 %. У Нідерландах, Данії, Норвегії, Німеччині, та Швейцарії, підтримка лібералів становить понад 40 %. У Бельгії та Австрії ця частка становить 34 %, а у Словенії, Чехії та Польщі – 21 % [45].

Ліво-ліберальні партійні родини утворюють три різні політичні підрозділи. Найбільший з них – представник охорони навколишнього природного середовища – зелені. Партії зелених були створені на рубежі 1970-1980-х років і запровадили новий курс у питаннях західноєвропейської, так званої «нової політики». У той час новий масовий рух мобілізував значну частину західного суспільства до питань охорони навколишнього середовища та якості життя і разом з іншими новими акторами розпочав процес приведення змісту міжпартійних змагань до положень, які часто називають лівим лібералізмом [31, с. 208]. Екологічні рухи в сучасній Європі почали трансформуватися в політичні організації з кінця ХХ ст.

Головне завдання таких рухів – вирішення конфлікту оточуючого середовища та наслідками індустріалізації. Враховуючи гостроту цього конфлікту, правлячі партії Європи (консерватори та соціал-демократи) не включили екологічні питання у свої програми та виборчі документи. Ось чому він існує з початку 80-х. У більшості європейських країн екологічні рухи все більше звертаються до екологічних факторів. Партія Зелених була заснована в Німеччині в 1989 році. Партія «Союз-90» була розпущена та об'єднана в 1993 році, утворивши «Партію «Союз-90/зелених». Екологічні партії з'явилися у Франції у 1984 р., у Нідерландах у 1989 р. та в Італії у 1990 р. [49, с. 55-57].

Згодом новостворені зелені заявляють, що проблема є складною для вирішення, і потребує комплексного підходу, що в подальшому й зробило зелених впливовими через соціально-політичний характер піднятої ними проблеми. Зазначимо, що Європейська партія зелених була заснована в 2004 році і з того часу бере активну участь у роботі Європарламенту. Вибори до Європарламенту показали, що фактично відбувся електоральний ренесанс політичного екологізму, який передбачають певні експерти. Тенденція збільшення в сучасних умовах актуальності питань захисту навколишнього

середовища.

«Зелені» не просто покращили свої показники у загальноєвропейських межах, посівши четверте місце за підсумками виборів, а й покращили свої показники в межах окремих країн. Так, наприклад, вони посіли друге місце у Німеччині (20 %), третє місце у Фінляндії (16 %) у Франції (13 %), четверте місце у Великій Британії (12 %) і т.д.

Успіх Групи зелених/Європейський вільний альянс (Greens/EFA) особливо важливий на тлі сплеску невдоволення політикою правлячих партій у загальноєвропейських межах. Їх успіх, це лише частково невдоволення у зв'язку з ігноруванням партіями питань навколишнього середовища, а скоріше пошук альтернативних чи нових політиків.

Зеленим вдалося сформулювати зрозумілий для виборців порядок денний не лише у питаннях екології та зміни клімату, а й із соціальних та економічних питань. Їх успіх можна пов'язати з тим, що останнім часом партії лівого спрямування не змогли надати чіткої програми перетворень.

Показово, що зелені демонструють досить стабільну позитивну динаміку щодо підтримки їх електоратом. І річ тут не тільки в тому, що останні більш як 20 років б'ють рекорди на загальноєвропейському рівні, а й у деяких країнах.

Християнсько-демократичні політичні партії та партії консерваторів входять до складу Партії європейських консерваторів та реформістів та Європейської народної партії (ЄНП), яка спирається на ліберально-консервативну та християнсько-демократичну ідеологію та має проєвропейську орієнтацію. До партії входять 73 члени з 39 країн світу, які утворюють найчисленнішу фракцію в ЄП [59 с. 11].

Сім'я християнсько-демократичних політичних партій є найсильнішою у Європейському Союзі. У цій сім'ї партій А. Романюк виділяв три групи: а) партії католицького походження (австрійські, італійські, бельгійські (валлонські та фламандські) демократичні партії та християнсько-демократичні партії); б) партії, які представляють інтереси католицьких та

протестантських груп (ХДС/ХСС у Німеччині); в) малі партії (Данська християнська народна партія, Християнсько-демократична партія Швеції) [31, с. 210].

Сім'я консервативних партій формується наприкінці ХІХ ст. Тож Партія європейських консерваторів та реформістів утворилася в результаті відмежування чеських та британських партій з консервативними поглядами. Для ПЄКР характерні правоцентристське спрямування та внутрішньо-партійна оптика євроскептицизму, з дотриманням засад економічного лібералізму. До неї входять як повноправні члени – 18 партій із 15 країн ЄС, так і 24 партнерські регіональні партії. За своєю ідеологією партія близька до ЄНП, крім питання необхідності істотного реформування ЄС, яке вона обстоює[39].

Остання хвиля консерватизму у світі мала місце у 80-х роках. Так, вже на початку ХХІ ст. спостерігався спад партій консерваторів через несприйняття електоратом їх як противаги лівим та ліберальним партіям. Це, у свою чергу, призвело до гучних перемог на виборах правих популістів та євроскептиків. У той самий час мейнстрімним консервативним партіям вдається успішно витримувати конкуренцію із боку правих популістів у разі: 1) наявності значних соціально-економічних успіхів уряду (Німеччина); 2) дотримання у програмах консервативної ідеології та традиційних цінностей (Польща, Угорщина); 3) включення до програм ідеології правого популізму.

Виходячи з ідеологічного спрямування та ролі в політичній системі, дослідники розробили типологію сучасних консервативних партій ЄС. За критерієм ідеологічного спрямування, виділяють такі типи:

1) партії помірних ліберальних поглядів, представники яких стверджують про дотримання консервативних цінностей ідеалам, хоча насправді просто уникають прямих конфронтацій щодо реалізації ними неоліберальних цінностей. До цього напрямку відносимо: Фінляндську партію «Національна коаліція», Народну партію Іспанії, Християнсько-демократичний союз Німеччини, Республіканську партію Франції,

Австрійську народну партію;

2) партії, які переключились з підтримки консервативних поглядів на пост християнські цінності, через подібність до зразка традиційного консерватизму, до яких відносять: Національну коаліцію (Фінляндія), Помірну консервативну партію (Швеція), Консервативну партію Великобританії, партію Хейтре (Норвегія), партію Венстре; 3) партії, які притримуються ідеології класичного консерватизму: Християнська народна партія Норвегії, Народну партію за свободу та демократію (Нідерланди), Християнсько-демократична партія Швеції; Християнсько-соціальний союз Баварії, польська партія «Право і справедливість» та Угорська партія «Фідес» [33].

За місцем та роллю у партійній системі дослідники виділяють такі типи партій: 1) Партії, які входять до двопартійної системи: Австрійська народна партія, польська партія «Право та справедливість», Німецький Християнсько-демократичний союз, Консервативна партія Великобританії, угорська партія «Фідес», Іспанська народна партія. 2) Партії, які є лідерами серед інших: Поміркована консервативна партія Швеції, данська партія «Венстре». 3) Нішеві партії: Баварська Християнсько-соціальна спілка (Баварія), Консервативна народна партія Данії, фінські «Християнські демократи», Швецька Християнсько-демократична партія, Норвезька Християнська народна партія. [33, с. 21].

У сучасних умовах мейнстрімні консервативні партії утримують лідерські позиції в Швеції, Фінляндії, Нідерландах, Норвегії, Австрії, Німеччині, Іспанії. Істотно слабші позиції консерваторів стали у країнах, як Великобританія, Франція, Італія, Фінляндія, Данія. Серед тенденцій змін, які проходять європейські консервативні партії виділяють: 1) вибір лідерів на користь прагматичних та професійних, а не харизматичних; 2) вилучення з програм засад традиційного консерватизму; 3) підтримка консервативними партіями ідеї євроінтеграції; 4) зміщення оптики партій на економічний розвиток, що призвело до розколів всередині партій, а також розчарування прихильників; 5) необхідність протистояти правим популістським та

евроскептичним партіям; б) зменшення кадрової бази консерваторів; 7) вимушене озброєння гаслами правих популістів та створення з ними коаліцій [33, с. 21].

У другому десятилітті ХХІ ст. спостерігається підвищення впливу праворадикальних партій у країнах ЄС (Італія, Швеція, Австрія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Норвегія, а також у країнах Вишеградської групи). Загалом праворадикальні партії приймають активну участь в урядовій діяльності, так вони представляють інтереси виборців у 19 національних парламентах. В зв'язку з чим дослідники констатують інституційні трансформації в партійно-політичному ландшафті ЄС [37, с. 182].

В політології існує досить різноманітний спектр категорій для позначення право радикальних партій: «праві популісти», «ультраправі», «крайні праві», «праві радикали», «праві екстремісти» тощо. Причому послуговуючись даними категоріями, йдеться про одне й те саме явище. Часом науковці взагалі прирівнюють партії праворадикалів до неофашистських та нацистських партій [64].

Феномен електорального успіху сучасних праворадикальних партій пов'язаний з процесами розвитку європейської партійної системи. Через це більшість праворадикальних партій всіляко відгороджуються від неофашистських та неонацистських ідеологій, задля того, щоб бути повноцінними учасниками політичного життя. Незважаючи на різноманіття термінів, які називають ці партії, чимало дослідників схильні до вживання терміну «праві радикальні партії» [42].

Термін «популізм» також складний і неоднозначний у визначенні. Політичні сили, які не мають ідеологічної ідентичності, називають популістами, популістами – намагаються отримати якомога більшу підтримку на виборах тощо. На наш погляд, основною причиною популізму як політичного явища є криза популізму. Представницька демократія, з одного боку, призводить до збільшення розриву між потребами виборців і діями політичної системи, з іншого боку. Ця криза використовується різними

політичними силами (правими і лівими), щоб отримати якомога більшу підтримку громадян. Традиційно в політичній науці вважається, що популізм розмежовує суспільство, чіпляючи ярлики бідних народних мас та елітних корупціонерів.[66].

На думку Б. Гуселетова, важливим фактором, що впливає на подальший розвиток системи партійної політики ЄС та європейської партійної системи, є зростання популярності та впливу євроскептичних партій на національному та європейському рівнях. До 2000 року ці партії вважалися маргіналами серед партій Європи. Підвищення рівня популярності євроскептиків призвело до розмивання існуючої культури консенсусу та збільшення партійної фрагментації, а з іншого боку, зростав інтерес серед виборців та європейських політичних еліт до європейських партій та європейських партій. парламентські вибори. Це зумовлено активною позицією цих партій на національному та загальноєвропейському рівнях [16, с. 29–35].

Успіхи євроскептиків на виборах і послаблення традиційних партій (консерватори, соціал-демократи, ліберали) призвели до появи нових типів загальноєвропейських партій. Їхні члени стверджують, що представництво партійних організацій в національних державах позбавляє таких партій права називатися загальноєвропейськими. Створення нових партій подібне до національної партійної структури. Вони мають: 1) об'єднаний наднаціональний керівний орган; 2) відсутність національних партій членства; 3) базуються на індивідуальному членстві громадян різних держав-членів ЄС; 4) виступають за формування транснаціональної європейської партійної політичної системи, що базується саме на ідентичності. Участь у загальноєвропейські та національні вибори. Ця нова неоднорідність європейських політичних партій виступає за радикальний перегляд ЄС з метою його демократизації[10, с. 139].

Однією з перших таких партій стала Європейська демократична есперанто-партія, яка брала участь у виборах до Європейського парламенту в 2004, 2009, 2014 і 2019 роках, набираючи (від 0,08 до 0,18 %) голосів, а також

представлена Європейська федеральна партія. активно співпрацює з загальноєвропейським громадським рухом «Stand Up» у 12 країнах ЄС[10, с. 139].

Після виборів до Європейського парламенту 2014 року виникли дві нові такі партії: Європейський демократичний рух 2025 та федералістський політичний рух Volter Europe. Передвиборчий маніфест, оприлюднений партією «Вольт Європа» у вересні 2018 року, включав шість основних статей: реформування Європейського Союзу в напрямку федералізації, створення розумної цифрової країни, створення необхідних умов для відновлення європейської економіки Союз, забезпечення соціальної рівності, на міжнародному рівні Досягнення глобальної рівноваги, що максимізує права та свободи громадян[43, с. 121].

Хоча партія має єдину програму для всіх осередків, для місцевих виборів вносить в неї доповнення, враховуючи національні особливості. Діяльність «Вольта» базується на принципах участі та співпраці, які утримують балансування між загальноєвропейською солідарністю та відносною автономією на місцях. Для цього між групами місцевих активістів забезпечують обмін інформацією через Інтернет. Таким чином, реалізується модель функціонування всього руху без чіткого ієрархічного поділу [43, с. 134].

Незважаючи на незначний успіх цих партій на виборах в 2019 р. до ЄП, аналітики вважають, що після 1-2 виборчих циклів вони будуть користуватися сильною підтримкою громадян країн ЄС. Н. Заславська та Н. Гудалова до основних факторів, що підштовхують зміни всередині європартій, відносять: 1) Процес європейської інтеграції, від якого залежить вплив конкретних політичних інститутів Європейського Союзу, а отже, і роль сторін у них. По-перше, тому, що результатом інтеграції став розрив традиційної міжнародної організації та поява характерних ознак держави. 2) Розширення ЄС у 2004 році за рахунок держав Центральної та Східної Європи, а отже, відновлення «європейської партійної системи» з новими партіями. Водночас розширення

ЄС мало спричинити ряд труднощів у розвитку європейських партій. Перш за все, це пояснюється відмінностями культур і структурування демократій Західної Європи та ЦСЄ. 3) Потреба у реагуванні на складні аспекти розвитку ЄС та зовнішні глобальні виклики (безробіття, міграційна криза, конкуренція за економічний ринок з іншими розвиненими країнами тощо) [12, с. 108–110].

Успіх праворадикальних партій в ЄС пов'язують із появою так званого відокремлення Європи. І якщо на початку 2000-х дослідники були схильні трактувати цей вимір як культурний (зважаючи на роль, яку відіграють питання національної ідентичності), то згодом вони почали мислити самостійно. Автори констатують, що в його основі лежить конфлікт процесів глобалізації та націоналізації [38].

Завдяки недавнім парламентським і місцевим виборам у країнах ЄС зросла популярність правих активістів, і ми розглянемо їх результати в парламенті (попередньому) і Європарламенті 2019 більш детально.

Найбільшу кількість місць у Європарламенті отримали праворадикальні націоналістичні партії, випередивши Італію (М. Сальвіні, «Ліга») та Францію (М. Ле Пен, «Національна єдність»). Згідно з результатами виборів у восьми з двадцяти восьми країн ЄС (Ірландія, Кіпр, Литва, Люксембург, Мальта, Португалія, Румунія, Словенія), ультраправі не пройшли до Європарламенту. У той же час представники від країн-засновниць ЄС (Німеччини, Франції, Італії, Бельгії, Нідерландів) на основі крайніх прав в Європарламенті.

Слід зазначити, що ультраправа риторика на виборах 2019 року суттєво змінилася. У минулому ультраправі всіляко чинили опір процесам євроінтеграції, критикували впровадження уніфікованої валюти, то згодом вони виступали за європоцентричну трансформацію ЄС в «інтересах вільних держав Європи», тобто за посилення національного суверенітету. держав і змінити політику ЄС шляхом зміни країн-членів Союзу. Праві націоналістичні партії в країнах Вишеградської групи GPA та Vystuternal. Навпаки, євроскептики в цих країнах отримали дуже мало голосів: польська «Співдружність» набрала 4,5 %, угорський «Йоббік» – 6,4 %) [41].

2.3 Особливості діяльності європартій як учасників національних парламентських виборчих процесів.

У 2019 році парламентські вибори відбулися в дев'яти країнах Європейського Союзу (ЄС): Австрії (29 вересня), Великій Британії (12 грудня), Греції (7 липня), Данії (5 червня), Естонії (3 3-го), Іспанія (28 квітня та 10 листопада), Польща (13 жовтня), Португалія (6 жовтня), Фінляндія (14 квітня), (Бельгія, 25 травня) У нашій роботі ми розберемо парламентські вибори в Австрії, Греції, Естонії, Португалія, Іспанія, Фінляндія та Польща.

Австрійська народна партія (ANP) здобула впевнену перемогу на парламентських виборах в Австрії, набравши 37,5 % голосів. Ультраправа Австрійська партія свободи (APF) втратила понад 10 відсотків голосів порівняно з парламентськими виборами 2017 року. Відзначимо також хороші результати «малих партій» Австрії: «Зелених» (13,9 %) і «Нової Австрії» (8,1 %). «Зелені» набрали майже 10 % голосів порівняно з попередніми виборами, що дало їм депутатський мандат [35, с. 22].

На думку В. Шарапо, їхній успіх підтверджує посилення загальноєвропейського тренду партій, у програмних позиціях яких відсутні традиційні право- та лівоцентристські гасла, а зосереджені на практичних, побутових питаннях пересічного виборця. Таких як зміни клімату, соціальне законодавство та ін. [37, с. 118].

Домінування РНП в австрійській політичній системі пояснюється, перш за все, сильною соціальною структурою, що охоплює всі її сфери та соціальні класи. Партія має декілька квазіпартійних організацій, серед яких: 1) Австрійський селянський союз 2) Молода австрійська народна партія, представлена молодими політиками та менеджерами з усіх федеральних земель Австрії (100 тис. партійців); 3) Організація праці ANP – це група в Австрійській асоціації праці, яка забезпечує юридичне представництво та захист інтересів працівників; 4) Організація жінок ANP; 5) Союз пенсіонерів Австрії; 5) Економічний союз ANP – представляє інтереси представників

бізнесу та самостійних зайняті особи [29].

До переліку асоціацій, тісно пов'язаних з РНП, входять: фракція християнських профспілок у Австрійській конфедерації профспілок; Австрійська католицька вчительська організація; асоціація «Допоможи своїй країні»; Австрійська організація соціальної допомоги; Асоціація Науковці; (об'єднання близько 50 організацій із 13 тис. членів); Асоціація позапартійних організацій студентів-католиків; Асоціація молодіжної діяльності (організовує заходи для юнаків і дівчат до 15 років); профспілки надають консультації та юридичну підтримку своїм членам з питань житла; Австрійська студентська федерація; Австрійська асоціація християнських викладачів середніх і вищих навчальних закладів; Австрійська асоціація студентів і викладачів (обов'язковими принципами якої є Віра, Батьківщина, Наука та Дружба в повсякденному житті); Федеральна спілка підтримки жертв репресій ANP [29].

Партійна структура також включає: Інститут політичних наук ANP – освітній підрозділ партії, який сприяє суспільно-політичному, економічному та культурно-історичному просвітництву через семінари, навчальні курси, лекції, публікації та прикладні дослідження, а також Парламентський клуб ANP, який надає консультації з членами різних представників громадянського суспільства у сфері комунікації [29].

На останніх парламентських виборах у Греції в січні 2015 року перемогла партія «Сіріза» і сформувала коаліційний уряд із ультраправою популістською партією «Незалежні греки». Цей союз базувався на протестах проти політики жорсткої економії, на якій наполягали міжнародні кредитори Греції [58].

26 травня 2019 року прем'єр-міністр Ципрас переміг ліву партію «Сіріза» на виборах до Європейського парламенту (2019), програвши 10 % правим консервативним Новим демократам, і оголосив про дострокові загальні вибори. Крім того, «Нова демократія» переконливо провела місцеві та регіональні вибори одночасно з Європою. Аналітики вважають, що причина програшу «СІРІЗА» Європарламенту полягає в її відриві від середнього класу.

Вибори до Європарламенту в Греції розглядалися як змагання за виборців, які несуть тягар економічної кризи, а «СІРІЗА» їм не допомагає, будь-яким способом [58].

Парламентські вибори в Греції відбулися на тлі десятирічної фінансової кризи, яка призвела до скорочення економіки країни майже на 25 % [58, С. 49].

Можна побачити, що правоконсервативна опозиційна партія «Партія нової демократії» здобула рішучу перемогу на тимчасових парламентських виборах, набравши 39,8 % голосів і отримала 158 із 300 місць у парламенті Греції, порівняно з той, який відбувся 20 вересня 2015 року. На останніх виборах до ЄП правляча ліворадикальна партія «Сіріза» набрала 31,5 % голосів і матиме делегатів (на 59 менше, ніж з 2015 року). Рух за зміни, лівоцентристська партія, утворена в березні 2018 року в результаті злиття соціалістичного та соціал-демократичного рухів, ввійшла в трійку лідерів, отримавши 8,1 % голосів. Голосувати будуть 22 делегати. На четвертому місці була Комуністична партія Греції з 5,3 % голосів і 15 місцями в парламенті [58 с. 12-13].

У парламенті також є дві нові партії: ультраправа націоналістична Грецьке рішення та лівий Реалістичний європейський фронт опору. Праворадикальна неонацистська партія Золотий світанок не змогла здолати 3-відсотковий бар'єр на виборах, хоча ще в складі минулого парламенту була четвертою по чисельності представницькою силою. Дві інші партії попереднього парламентського складу – лівоцентристська «Ріка» і праворадикальна націонал-консервативна «Незалежні греки» – відмовилися брати участь у виборах. Обидві партії досягли низьких результатів на виборах до Європарламенту 26 травня 2019 року. Серед них «Ріка» отримала 1,5 %, а «Незалежні греки» – 0,8 %. Відтак, лідери цих партій вирішили не брати участі у парламентських виборах [58 с. 14].

За результатами парламентських виборів 5 політичних партій отримали депутатський мандат. Всього в Естонії зареєстровано 15 об'єднань політичних партій. Найбільш впливовими факторами на партійну політику є етнічні

фактори (російськомовне населення), коаліційна політика, поява нових партій [59, с. 5].

Партія реформ отримала найбільше голосів, але Ю. Ратас (лідер Центристської партії) наклав вето на їхню пропозицію щодо коаліційного уряду, натомість сформувавши коаліційний уряд Центристської партії, Консервативної народної партії та Батьківщини (права Консервативна партія). Партію «Батьківщина» асоціюють з естонським націоналізмом.

Центристська партія та Батьківщина є старими гравцями в посткомуністичній системі Естонії. Вважається, що вони стали партійним втіленням двох ворогуючих таборів, формуванню якого передувало відродження естонського Народного фронту, який просував інклюзивні погляди на політику (соціальна модель – громадянська демократія) і формування громадянської держави, і Громадянська рада, яка обстоювала необхідність етнічного домінування та спадкоємності в довоєнній Естонії (соціальні моделі – націоналізм, захист, демократія) [59, с. 49].

Естонська консервативна народна партія (КНРЕ) була утворена нещодавно (2015) шляхом злиття Естонського народного союзу (Аграрного) та Естонського народного руху. Зі створенням КНРЕ Естонія більше не є країною ЄС без успішної правої популістської партії. Такою партією стала КНРЕ.

Крім партій з депутатським мандатом, слід виділити також класичні політичні проекти («Партія для партії»): Партія свободи Естонії (2015) та «Естонія 2002» (2018). Ці партії створені для боротьби на виборах і не мають ані ідеології, ані стабільних виборців. Відповідно, вони не змогли подолати виборчий бар'єр у 2019 році [59].

Вибори до парламенту Португалії (Асамблеї Республіки, 230 представників) проводяться за пропорційною виборчою системою. Сучасна партійна система Португалії та система народного представництва сформувалися під час Португальського революційного переходу (1974-1976), більш відомого як «Революційний процес», коли партії «Нова демократія»

довелося створити свою організаційну структуру з нуля. Донині партійно-політична система Португалії залишається стабільною двопартійною системою, при владі чергуються дві центристські сили – соціал-демократи та соціалісти.

За підсумками парламентських виборів 2019 року Соціалістична партія здобула 106 депутатських місць. Їхня перемога була очікуваною через успішну економічну політику, яку проводили соціалісти після перемоги на парламентських виборах у 2015 році. Уряд А. Кошти вдвічі знизив рівень безробіття за відносно короткий проміжок часу та досяг найбільшого зростання ВВП ЄС (2,1 %) у 2018 р. [43, с.30].

Підтримка ультраправих партій залишається низькою. Португалія є однією з п'яти країн ЄС разом із Великою Британією, Ірландією, Мальтою та Люксембургом, у парламентах яких до 2019 року не було ультраправих партій. У 2019 році на виборах партія «Чега» отримала 1 представницький мандат. Ультраправим політичним групам важко отримати підтримку в Португалії після чотирьох років фашистської диктатури. За останні роки Португалія не прийняла стільки іммігрантів, скільки середземноморські країни, Північні країни та Німеччина. Тому деякі дослідники вважають, що відсутність атак ісламістських бойовиків у Португалії, третій за миролюбністю державі світу, також сприяє приборканню ксенофобії.

За результатами виборів до нижньої палати парламенту Іспанії (Палата представників, 28 квітня 2019 року) Соціалістична партія (ІСРП) здобула впевнену перемогу з 28,7 % голосів і 123 місцями в Палаті представників. Порівняно з 2016 роком їх електоральна підтримка зросла на 6 %, делегація збільшилася на 38 139 делегатів. ВЖР посіла друге місце з найгіршим результатом у своїй історії, отримавши 66 місць (16,7 % голосів). Не відстає ПП «Громадяни» з 57 мандатами. Порівняно з минулими виборами вони набрали 25 делегатів. ПП «Unidas Podemos» програла 29 із 71 завдань, а їх електоральна база впала з 21 % до 14 %. Ультраправа партія Vox посіла п'яте місце з 10,26 % і 24 делегатами. Деякі іспанські націоналістичні партії

(каталонська, баскська) також увійшли до парламенту[47].

Вперше в історії сучасної демократичної Іспанії ультраправим вдалося досягти такого подвигу. В попередні роки, чимало дослідників стверджували, що режим Франко захистив Іспанію від зростання праворадикальних настроїв у суспільстві, то успіх Vox змусив багатьох задуматися над такими питаннями. позовів [186, С. 52].

Розкол у парламенті та небажання вести переговори призвели до того, що лідер соціалістів Санчес не спромігся сформувати коаліцію більшості, Палата представників була розпущена, а позачергові вибори були призначені на 10 листопада 2019 р. [47].

Через кілька виборів кількість партій збільшилася у парламенті (збільшено з 9 до 13), а представництво незначних партій значно зросло. Це свідчить про високий ступінь поляризації та розколу суспільства в цілому та нижньої палати парламенту.

Головним результатом перевиборів 10 листопада стала нищівна поразка на виборах партії «Громадяни», яка втратила 47 із 57 делегатів. Однією з головних причин провалу партії став перехід від центристських позицій до правих і «загравання» з ультраправою партією «Вокс». Другим результатом стало значне зростання рейтингу «Воксу» – 52 депутатські місця. Кількість депутатів від ВІР зросла до 88, а кількість депутатів від «Ми можемо об'єднатися» впала до 35. Крім того, позаінституційний каталонський «кандидат за єдність народу – за розрив» набрав 140 делегатів [24, С. 54].

Загальна кількість парламентських партій зросла до 16. Розклад сил змінився незначно: правих – 152, лівих – 158. Новий кабінет був сформований 12 січня, що зробило його найбільшим кабінетом (22 міністра) у всій демократичній Іспанії.

Однопалатний парламент Фінляндії в Едускунті обирається за пропорційною виборчою системою з виборчим бар'єром у 3 відсотки і складається з 200 представників. У фінській партійній системі в останні десятиліття 20 ст. Домінують 3 партії: Національний союз, Соціал-

демократична партія Фінляндії (SDPF), Фінляндський центр.

З 2000-х років партія «Чисті фіни» з популістськими гаслами досягла високих результатів на виборах. Партія дотримується націоналістичної, популістської ідеології, одночасно виступаючи за сувору імміграційну політику. За підсумками виборів 2019 року перемогу здобули соціал-демократи з 17,7 % голосів (40 делегатів). Примітно, що вперше за більш ніж столітню історію парламентської системи Фінляндії ні одна політична сила не зуміла набрати більше 20 % голосів.

До складу уряду лівоцентристської більшості входять: СДПФ, ПП «Фінляндський центр», ПП «Зелений альянс», ПП «Лівий альянс», Шведська народна партія. За результатами виборів у Фінляндії можна зробити наступні висновки: а) щодо збільшення розколу в парламенті; б) щодо поляризації електоральних уподобань виборців, що свідчить про послаблення центристських партій і, навпаки, посилення флангові політичні сили (радикальні ліві та праві); в) висока явка виборців (72 %) вказує на мобілізацію виборців для вирішення деяких соціально-економічних проблем, що змусить партії відповідати за свої передвиборчі обіцянки в майбутньому; г) праві-крило радикальної партії «Справжні 141 фін» 2 місце у 2010 р., лідер якої Ю. Халлаахо отримав найбільше голосів виборців д) Ліві партії («Зелений альянс» і «Лівий альянс») збільшили свій електоральний потенціал.

13 жовтня 2019 року в Польщі відбулися вибори до нижньої та верхньої палат парламенту. Партія прем'єр-міністра Моравецького «Право і справедливість» (PiS), яку очолює А. Качинський, перемогла на парламентських виборах, отримавши 43,5 % голосів і 235 місць у 460-місному парламенті (абсолютна більшість). Підтримка PiS порівняно з 2015 роком зросла на 6 %. Її популярність значною мірою пояснюється її агресивною соціальною політикою, яка тривала після її перемоги на виборах 2015 року, а також її національно-орієнтованою зовнішньою політикою. По-перше, йдеться про схему «500+», за якою на дитину в розширених сім'ях виплачується 500 злотих [42, с. 35].

Громадянська коаліція (ГК), до якої входять партії «Громадянська платформа», «Новочесна» та «Зелені», посіла друге місце – 27,4 % (134 місця). Основою коаліції є «Громадянська платформа» Ліберальної партії. Партія була в опозиції з 2015 року, коли конкурувала на виборах з іншою неоліберальною партією, Новочесною, яка згодом змогла вирвати голоси у партії. Після завершення виборів 2019 р. ці партії сформували виборчу коаліцію [42, с.63]

Третє місце у коаліції «Ліві», яка об'єднує партії «Альянс демократичних лівих сил», «Вісна», «Разом», з 12,5 % голосів виборців і 49 мандатами. Тож ліві повернулися до Конгресу після чотирирічної відсутності. Серед планів Об'єднаних лівих – порвати з польськими традиціями, заснованими на пріоритетах держави, церкви та сім'ї: відокремлення церкви від держави, скасування заборони абортів, дозвіл одностатевих шлюбів, підтримка прав громадян. ЛГБТ-спільнота тощо. Така диверсифікація програмної бази лівих не дуже добре зрозуміла їх прихильникам і представникам ліберальних виборців.

Четверте і п'яте місця розділили правопопулістські і праворадикальні політичні сили. «Польський союз» Об'єднаної народної партії, популістська партія «Кукіс'15» – опинилася четвертою з 8,5 % голосів і 30 мандатами. Таким чином, «Федерація свободи і незалежності» стала п'ятою, вперше отримавши місце в парламенті (6,8 % голосів і 11 місць). Федерація за свободу та незалежність була створена та зареєстрована як політична партія 25 липня 2019 року як коаліція кількох популістських, націоналістичних правих партій [472].

Таким чином, за результатами парламентських виборів 2019 року партійну систему Польщі укріпили партії «Право і справедливість» та «Громадянська платформа». Політичними силами на фланзі були коаліція «Ліві», праворуч – «Союз Польський» і «Вільна і незалежна федерація».

Висновки до розділу 2

Отже, прототипи сучасних партій зародились ще у ХІХ ст. Вервечка криз спричинила у країнах ЄС низку суспільно-політичних розломів на ґрунті нестійкого соціально-економічного положення, неприйняття європейцями мігрантів, підвищенням тривожності щодо безпеки громадськості та формування спільного загальноєвропейської майбутнього. А як вже відомо, суспільно-політичні розломи знаходять відображення у змінах партійних систем. Через невдоволення громадян політикою традиційних партій щодо ключових аспектів, серед виборців зростає попит на популістичні партії, які ідеально підлаштовується під настрої електорату, на хвилі піднесення запевняє у вирішенні болючих для нього питань. Так, скориставшись кризою політики мейнстримних партій, праві популістичні партії мобілізували виборців. Серед чинників такої підтримки популістів серед європейців дослідники виокремили: дестабілізацію політичних інституцій у ЄС через збільшення кількості населення з напливом мігрантів; несправедливість глобальної економіки ЄС; спекуляції на аспектах релігійного аспекту життя мігрантів; кризу довіри до парламентських партій; маніпуляції суспільною свідомістю за допомогою емоційних новин; голод європейців до емоційного змісту політики; старіння населення Європи; крах комуністичних режимів у країнах ЦСЄ, який зумовив процеси маргіналізації у партійному житті; кризу ідентичності європейців.

Насамкінець, варто зазначити, що на розвиток партійних систем в країнах Європи впливає криза ліберально-демократичної моделі розвитку. Так, європейці скептично налаштовані до традиційних представницьких інститутів, мультикультурності, євроінтеграції та доцільності відкритих кордонів під час міграційної кризи. Альтернативою ліберально-демократичній моделі партій стають неоконсервативні, яка ціннісно базуються на спадщині цивілізації західного світу. Таким чином виникло протистояння ідеологій неолібералізму та національним консерватизмом.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

3.1 Вплив електоральних циклів на еволюцію української партійної системи.

За останні два виборчі цикли трансформація партійної системи України відбувалася на тлі подій, відомих в історії України як «революція гідності», а також російської військової агресії. П. Порошенко, обраний президентом України після втечі В. Януковича до Росії, скориставшись саморозпуском урядової коаліції, достроково припинив повноваження парламенту. Позачергові парламентські вибори призначені на 26 жовтня 2014 року. Центральна виборча комісія зареєструвала суб'єктами виборчого процесу 52 політичні партії. До виборчого голосування було включено 29 політичних партій [25].

Основними об'єктами виборчого процесу є: 1) новостворені після Революції Гідності партії («Народний фронт», «Правий сектор», «Блок Петра Порошенка»); 2) уже створені партії (ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», Радикальна партія, Об'єднання «Самопоміч» та ін.); 3) Новостворена партія «Опозиційний блок» (у вересні 2014 року перейменована на «Право і порядок») зайняла виборчі мандати Партії регіонів, скомпрометувавши себе під час Революції пр. Гідність; 4) свіжі відомі політичні партії, які брали участь у виборах для «просування» свого партійного бренду напередодні місцевих виборів 2015 року («5.10», «Інтернет-партія», «Лівий блок», «Заступ», та ін.) [25].

Вибори проводилися за старим виборчим законодавством, яке надавало перевагу лідерам партій у вигляді контролю на формуванням партій списків, дозволяло брати участь тільки основним партіям, та забороняло представництво у політичних змаганнях серед блоків партій. Хоча плоди виборчої кампанії для багатьох її учасників стали несподіванкою, і зуміли

переформатувати все партійне представництво Верховної Ради. 6 політичних партій подолали 5 % виборчий бар'єр подолали. Серед яких тільки ВО «Батьківщина» мала місця в парламенті минулого скликання. Як зазначає І. Бекешкіна, регіональний вимір голосування на виборах 2014 року показав значні відмінності від попередніх парламентських виборів. Порівняно з виборами до Верховної Ради 2006, 2007 та 2012 рр. відмінності в рівнях підтримки основних політичних партій у різних регіонах не такі очевидні [22].

Однак слід зазначити, що рівний розподіл партійних голосів на парламентських виборах є не подоланням соціального та культурного поділу, де домінує «Схід і Захід», а результатом формування «Сходу і Заходу». У Луганській і Донецькій областях, відомих як «незалежні» республіки та анексованих до Криму, кількість виборців, які підтримують проросійські партії, значно зменшилася, тоді як виборці на південному сході, оскільки Росія розпочала збройний конфлікт проти України, змінили свої електоральні переваги у на користь проукраїнських політичних сил. Але незважаючи на ці чинники, «Східна партія» – «Опозиційний блок» все ж таки виграла вибори в п'яти областях України.

По завершенню виборчої кампанії у Верховній Раді Блок Петра Порошенка, Об'єднання «Самопоміч», Радикальна партія О. Ляшка, ВО «Батьківщина» та «Народний фронт» утворили масштабну коаліцію під назвою «Європейська Україна». Відповідно тоді ж стартувала традиція віднесення депутатів колишньої Партії регіонів, які сформували Опоблок вважати маргінальним партійних угрупованням. Такі кардинальні зміни у партійній системі України за 1 рік стали можливими завдяки тому що представники колишньої правлячої Партії регіонів втратили свій авторитет внаслідок боягузливих та непевних дій, які ще більше розбурхали суспільні маси під час Революції гідності.

Така кардинальна зміна партійної системи за один рік стала можливою завдяки тому, що партії (владні та опозиційні), які становили основу партійної системи України у 2013 році, втратили популярність через нерішучість під час

Революції Гідності. та патологоанатомічної роботи. – навмисна дія. За результатами виборів 27 листопада 2014 року у Верховній Раді восьмого скликання було сформовано широку урядову коаліцію «Європейська Україна» у складі ВО «Батьківщина», радикальної партії Партії Олега Ляшка, «Народного фронту», «БПП», «Об'єднання» Самопоміч, ПП «Опозиційний блок». Такий радикальний зсув партійної системи за рік став можливим завдяки тому, що партії (владні та опозиційні), які становили основу партійної системи України у 2013 році, втратили популярність під час Революції Гідності через свою нерішучу та патологічну роботу.

З іншого боку, на думку І. Бекешкіної, новизна українського політичного ландшафту з парламентськими виборами 2014 року також вводить в оману. Серед парламентських партій лише «Сапопоміч» не має у своєму складі жодного колишнього представника, що дає підстави називати себе справді новою партією. Усі інші парламентські фракції (крім «Батьківщини», яка була старою партією) стали новими представниками старої політичної еліти [22].

На наш погляд, ця зміна яскраво демонструє природу української партійної системи після 2014 року, коли на базі старої політичної еліти сформувався новий політичний проект для отримання представницького мандата. Цьому сприяє виборча система за закритими партійними списками, яку народні депутати України не хочуть змінювати заради свого захисту (закритий партійний список України був запроваджений у 1998 році).

Місцеві вибори 2015 року завершили великий виборчий цикл, який розпочався зі 163 президентських виборів у 2014 році. Вітчизняні автори досліджували ролі та значущість на політичній арені різних партій невдовзі до проведення виборчої кампанії 2015 р. на місцевому рівні [27].

На момент публікації Центральною виборчою комісією переліку партійних організацій для обрання до місцевих органів самоврядування у списках було понад 200 партій-кандидаток, та врешті у змаганнях за увагу електорату взяли участь 147 політичних партій. Це менше, ніж на місцевих

виборах 2010 року (158 із 185). Варто також зазначити різницю у гендерному представництві на виборах місцевого та загально-державного рівня. Так, у 2015 році на місцевих виборах змагались куди більше жінок ніж у попередньому електоральному циклі. [27, с. 238].

Остаточно формують організацію партійної системи України з 2010 року після рішення про окреме проведення від парламентських за традицією замикають електоральний цикл на собі місцеві вибори, аж до старту нової президентської виборчої кампанії, тобто до 2019 року. А це означає, їх результати як укріпити позиції партій-переможців парламентських виборах, так і зменшити їх представництво за рахунок перемоги опозиціонерів на місцях. На успіх проходження виборчої кампанії 2015 р. до органів місцевого самоврядування впливали настрої постреволуційного активізму та оновлення самої системи виборів, яке дало змогу виборцям знати в обличчя своїх героїв та голосувати за конкретних кандидатів від партій. Таким чином мандати вибороли ті кандидати з партійного списку, які були найбільш бажаними представниками для електорату про що свідчила кількість голосів за того чи іншого кандидата [67].

Загалом можна сказати, що на місцевому рівні за голоси змагалися такі типи політичних сил: 1) парламентські партії загальнонаціонального рівня; 2) усім давно відомі партійні бренди; 3) партійні організації, що зародилися й існували лише на локальному рівні; 4) та так звані партії-стервятники, які не гребували колишніми виборцям партій, що перебували в опозиції [67, с. 241].

Місцеві вибори в Україні після проведення окремо від парламентських (з 2010 року) завершують загальний виборчий цикл, який розпочався з президентських виборів і остаточно склався до наступних президентських виборів (у нашому випадку до 2019 року). Таким чином, їхні результати можуть посилити перемогу партій на парламентських виборах і, у свою чергу, послабити їхній вплив на регіональному рівні. Вибори до місцевих рад 2015 року проходили в післяреволюційний період за новою виборчою системою, яка дозволяла віддавати перевагу окремим кандидатам у партійних списках. У

підсумку до депутатської комісії перемогли ті кандидати, які набрали найбільше голосів за партійним списком 70].

Аналізуючи місцеві вибори 2015 року, С. Янішевський пропонує називати партії з обмеженим територіальним представництвом у місцевих зборах «місцевими партіями» або «місцевими політичними проектами». На його думку, ці партії мали щонайменше половину виборчих списків до місцевих рад, які належали до районної ради, і водночас отримали представництво щонайменше в половині цих рад [70].

На його думку, регіональна локалізація таких партій пов'язана з: а) ефективністю місцевих осередків Нацпартії (це принцип роботи багаторівневих партій); б) забезпеченням партійного бренду зацікавлених учасників виборів. процес (політична прерогатива); так функціонують партії без широких регіональних структур; в) національні партії функціонують у кожному регіоні за принципом виборчих машин локального спрямування [70].

Якщо взяти до уваги підрахунок М. Розумного та І. Павленка щодо позапарламентських партій, які отримали депутатський мандат до місцевих рад, то можна сказати, що на виборах 2015 року перемогли регіональні партії. У своєму дослідженні вони зазначають, що окрім парламентських партій в обласних і районних радах, а також міських радах обласного значення, представлено 80 непарламентських партійних організацій [35].

Зазначимо, що всього на виборах були представлені 142 партії. Виходить, що значну частку з них склали маленькі політичні угруповання, які рідше створюють мережі між собою і частіше функціонують лише на локальному рівні. Це підводить нас до висновку про те, що регіональна фрагментаризації партійної системи в якийсь момент сягнула свого піку.

Успіхи регіональних партій свідчать про низьку інституціалізацію української партійної системи. Парламентським партіям бракує широкої партійної структури, яка б дозволяла їм успішно проводити агітацію на місцевих виборах. Характер роботи всіх українських партій на місцях, який в основному пов'язаний з парламентськими виборами.

Таким чином, хоча характер української партійної системи змінився після 2014 року, спосіб формування та функціонування партій залишився в основному незмінним: а) партійні лідери мають достатньо значний вплив на діяльність політичних сил, які вони очолюють; б) Центральна домінування над місцевими організаціями в) багато партій не мають місцевих організацій, які функціонують лише на папері, тоді як у партіях із широким регіональним представництвом вони часто повністю підпорядковуються центральному офісу (відсутність внутрішньопартійної демократії).

Наступний великий виборчий цикл включає президентські вибори 2019 року, парламентські вибори 2019 року та місцеві вибори 2020 року. Як і в попередньому циклі, обрання Президента України мало значний вплив на подальший розклад сил у парламенті та місцевих виборах. Президентські вибори 2019 р. стали предметом наукового аналізу багатьох вітчизняних експертів: М. Кармазіна [43], Ю. Остапець [58], О. Ляшенко [47] та ін. М. Кармазіна подала аналіз участі політичних партій у президентських виборах комплексного характеру. При цьому вона зазначила, що із 44 зареєстрованих кандидатів (5 кандидатів знялися після реєстрації) 21 висунуто політичними партіями як кандидати від партій, 3 – від політичних партій як незалежні кандидати та 5 самовисуванців від партій та 15 самовисуванців та безпартійні [43, с.14].

На перший погляд, цифри свідчать про зацікавленість партій в участі в президентських перегонках. Але М.Кармазіна робить висновок, з яким не можна погодитись: політичні партії не є основними гравцями виборчої кампанії. Так, лише партії Свобода та Батьківщина були єдиними партіями, з-поміж учасників виборчих перегонів, які володіли інституціоналізованими структурами [43, с. 27].

Для оцінки регіональних симпатій українського електорату, Ю. Остапець розрахував індекс одностайності підтримки кандидатів у першому турі президентських виборчих перегонів 2019 року. Навпрочуд дивним є показники індексу, вираховані за результатами голосування за

В. Зеленського, який склав лише 0,84 %. Це й підтверджує тезу про фрагментаризацію партійних систем на регіональному рівні. На відміну від розповсюджених міркувань про об'єднання заходу та сходу України на підґрунті перемоги В. Зеленського, низький показник однастайності підтримки засвідчує протилежне [26].

Ці ж характеристики українських виборців збереглися майже незмінними в ціннісному, соціокультурному вимірах «Схід і Захід». За даними Центральної виборчої комісії у першому виборчому турі серед інших найбільше відзначились кандидати в президенти В. Зеленський, який здобув 30,2 % голосів, що майже у 2 рази перевищує досягнення П. Порошенка. А вже у фінальному турі піднесення В. Зеленського сягнуло 73,2 % голосів, навпроти його опонента П. Порошенка, який набрав 24,4 % голосів. Якщо ж дивитися на рівень підтримки по регіонах України, то виходить, що своєму високому показнику В. Зеленський завдячує електорату 12 областей, в той час як лише у Львівській області показники П. Порошенко були кращими [26].

Інший висновок щодо регіональних уподобань українських виборців. Показники індексу були відносно низькими, лише у В. Зеленського – 0,84. Низькі показники індексу свідчать про регіональну симпатію українських виборців [26]. Тобто перемога В. Зеленського не означає об'єднання України в контексті «Сходу і Заходу». Ці ж характеристики українських виборців залишилися майже незмінними в ціннісному, соціокультурному вимірах «Схід і Захід». Так, за даними ЦВК, у першому турі виборів найбільше голосів набрали В. Зеленський (30,2 %) і П. Порошенко (15,9 %). За результатами другого туру голосування В.Зеленського підтримали 73,2 % виборців, П.Порошенка – 24,4 % виборців. В. Зеленський набрав понад 80 % голосів у 12 областях України, тоді як П. Порошенко переміг лише у Львівській області [26].

Загалом О. Ляшенко зазначає, що президентські вибори 2019 р. за регіональним розподілом електоральних симпатій багато в чому нагадують аналогію перших президентських виборів в історії незалежної України [200,

С. 388]. У контексті аналізу, вражаючи і однозначна перемога В. Зеленського на президентських виборах, викликає низку запитань довкола електорального дива, адже не часто лідеру чи його партії вдається так мобілізувати виборців. На погляд дослідників, промовисті результати такого молодого політика свідчать про помилки допущені урядом П. Порошенка під час узгодження фронтів зіткнення із зовнішніми та внутрішніми загрозами. По-друге, ставлення українських виборців до радикальних змін української політичної системи. По-третє, безсистемність кандидатів і акцент у їхніх кампаніях на вирішенні ключових питань: припинення війни, підвищення добробуту людей, подолання корупції тощо. Всі ці фактори сформували для В. Зеленського сприятливе підґрунтя.

Продовженням успішної президентської виборчої кампанії, стали вибори до Верховної Ради України. Серед учасників парламентських виборів окрім пропрезидентських «слуг народу» дослідники виділяють парламентські партії, партійні бренди та новостворені політсили [27, с. 260].

О. Ляшенко відзначив, що вперше за всю історію України одна партійна організація виборола таку блискучу перемогу за мажоритарною та пропорційною системами. Також унікальним було явище відсутності необхідності створення коаліції задля укріплення ідеологічної складової, адже до ВРУ увійшла ціла монобільшість «слуг народу». Також в результаті виборів партійна система України зазнала небаченого раніше напливу молодих політиків, які до участі у виборчій кампанії не мали жодного зв'язку з політичною чи громадською активністю. [200, с. 414].

Запит виборців 2019 року продемонстрував безпрецедентний рівень очікування простих рішень, на думку виборців, вважалося, що ці рішення пропонують «нові обличчя», без жодного політичного досвіду. Це стало основою перемоги партії В.Зеленського «Слуга народу». Партія прибула в потрібний час, у потрібне місце і скористалася потрібними пересічному виборцю повідомленнями.

Результати виборів кардинально змінили структуру партійної системи в

Україні, адже партія «Слуга народу» здобула перемогу у 21 регіоні. У Донецьку та Луганську перемогла «Опозиційна платформа – За життя», а у Львівській області – партія «Голос». У результаті до Верховної Ради України пройшли чотири нові партії: «Слуга народу» (43,1 %), «Опозиційна платформа – За життя» (13,0 %), ВО «Батьківщина» (8,12 %), «Європейська солідарність» (8,10 %), «Голос» (5,8 %). Як наслідок, формат партійної системи знову зазнав радикальної трансформації, що вкотре продемонструвало її нестабільність.

В цілому новостворені партії, як от «Слуга народу», не маючи за плечима організаційної структури, ні чітко окресленого ідеологічного спрямування, ні постійної кадрової бази, були по суті віртуальними політичними силами, навіть незважаючи на високу підтримку електорату у вигляді 254 мандатів для слуг, що й призвело до формування монобільшості. Такі ж тенденції розвитку партійних систем характерні і для країн ЄС, тому, як продемонстрували вибори 2020 року, шляху повернення до класичних партій вже немає. [27, с. 250–269]. Так, зареєстрована 13 квітня 2016 року партія «Рішучі зміни» була перейменована в партію «Слуга народу», що співзвучно з назвою телесеріалу, в якому роль президента виконував В. Зеленський. Застосування масмаркетових телевізійних продуктів було вдало застосованою політтехнологією для побудови образу вправного політика-новачка. Однак вже під час проведення агітаційної предвиборчої кампанії «Слуга народу» була все ще позбавлена виборчих осередків та чіткого партійного списку членів. Таким ж шляхом пішла ще одна молода політична партія «Голос», яка з самого початку трималась за образ харизматичного лідера С. Вакарчука. Як і «слуги» члени «Голосу» перейменованого з «Платформи ініціатив», не зуміли до виборчої кампанії сформувати розгалужену структуру організації [27, с. 266].

Партія «Слуга народу» була створена шляхом ребрендингу Партії рішучих змін, зареєстрованої 13 квітня 2016 року. Назва походить від однойменного українського комедійного серіалу, в якому роль президента зіграв В. Зеленський, президент України. Телевізійні серіали та фільми – одна

з політичних технологій, яка успішно використовується для перемоги на виборах. До виборів партія практично не існувала, не мала осередків і членів. «Голос» ініціював фронтмен популярного українського рок-гурту «Океан Ельзи» С. Вакарчук, 21 травня 2019 року нова організація змінила назву з «Платформа ініціатив» на «Голос». Політична філософія партії – центристський консерватизм, підтримка європейської єдності. Як і ПП «Слуга народу», ПП «Голос» на початку виборчої кампанії не мала структурованої партійної організації [27, с. 266].

Місцеві вибори 2020 року відбулися на завершальному етапі процесу децентралізації, результатом якого було усунення значної кількості районів шляхом об'єднання та створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Відтак бюджетні відносини з центром ОТГ відбуватимуться в обхід обл. та райрад. Це призвело до підвищення важливості виборів голів та депутатів рад ОТГ. Це означає, що політична суб'єктність місцевих еліт зросла. У результаті цієї реформи кількість районів зменшилася з 390 до 136, утворено 1438 територіальних громад [31].

Крім того, вибори проходили згідно з новими положеннями, які були прийняті в грудні 2019 року як частина виборчого кодексу. Нові положення встановили пропорційну систему представництва з напіввідкритими списками [7]. Напіввідкритість виборчих списків сприяла тому, що 67 кандидатів, які не набрали голосів і були включені до закритого партійного списку, змогли потрапити до рад різних рівнів. Проте нові положення значно підвищили значення політичних партій у виборчому процесі, адже в ОТГ понад 10 тис. виборців вибори відбуваються виключно на партійній основі. Це станеться в майбутньому, якщо не буде внесено суттєвих змін до законодавства. Це призведе до розвитку партійної структури на місцях та співпраці законодавців із виборцями. За результатами виборів 16,6 % депутатів було обрано самовисуванцями, 83,4 % – висунутими партійними осередками [25].

Давайте обговоримо феномен регіональних партій, які мали високий відсоток голосів на виборах. По-перше, важливо визнати, що до 2010 року

більшість дискусій зосереджувалася навколо регіональних партій, які були створені переважно через культурні та соціальні відмінності. Після відокремлення місцевих виборів від парламентських у 2010 році можна було спостерігати активну участь регіональних партій або партій місцевих еліт. Загалом партійна система України на регіональному рівні складається з таких складових:

1. Всеукраїнські парламентські політичні партії, які змогли пройти до Верховної Ради;

2. Всеукраїнські непарламентські політичні партії, які вже перебували у полі зору виборців;

3. Політичні партії локального типу: ці партії перемагають на місцевих виборах в одному чи кількох регіонах України, мають значний вплив на формування місцевої влади. Етнічні регіональні партії діють також на територіях, де переважно проживають національні меншини.

4. Регіональні або місцеві партії, які періодично наймаються місцевими політиками для отримання підтримки на виборах до органів місцевого самоврядування (обласних, районних, місцевих рад). Ці партії висувають своїх кандидатів до обмеженої кількості рад (декілька районів, кілька міст тощо), їх регіональний розподіл залежить від ефективності окремих місцевих осередків або просування партійного бренду зацікавленим учасникам виборчого процесу.

Першочерговими причинами утворення регіональних політичних партій в Україні є: 1. Поділ України на Західну та Східну області. 2. Етномовне відокремлення та умовно територіальне відділення нацменшин. 3. Створення партій локального типу керівниками областей, міст тощо. Перші багатопартійні вибори в країні відбулися в 2010 році, а перші парламентські вибори в країні відбулися в 2011 році. Перші багатопартійні вибори в країні були на місцевому рівні відбулися в 2010 році, а перші місцеві вибори відбулися в 2011 році. Перші парламентські вибори в країні відбулися в 2011 році. 5. Висока мотивація місцевих еліт до утримання контролю над

локальними ресурсами.6. Децентралізації влади, і як наслідок, створення об'єднаних територіальних та інших громад [27, с. 128–129].

За результатами ЦВК, найбільше комітетів в країні отримали комітети Партії Слуги народу (17,5 %), ВО «Батьківщина» (12,3 %), ОПЗЖ (11,7 %). [29].

Аналітики Укрвиборгради порівнюють результати провладних партій на місцевих виборах у 2010, 2015, 2020 роках з результатами облрад і міськрад райцентрів і роблять висновок, що найменше голосів набрали «слуги народу» (2020). – 13 %. Партія регіонів набрала 38 % голосів у 2010 році, тоді як Альянс Порошенка «Єдність» набрав 19 % у 2015 році[65].

Розглянемо результати виборів до обласних рад у Центральному (636 депутатів), Західному (488 депутатів) і Південно-Східному (536 депутатів) субрегіонах. Практично у всіх регіонах до обласних рад балотувалися «Слуга народу», За майбутнє, «Європейська солідарність», «Опозиційна платформа – За життя», ВО «Батьківщина», Половину кандидатів до обласних рад висунули політичні партії «Пропозиція», «Свобода», Радикальна партія О. Ляшка, Сила і Честь. [30, с. 42].

Під час виборчих перегонів до обласних рад практично у всіх регіонах мандати завоювали парламентські партії та сформована незадовго до виборів партія «За майбутнє». [30, с. 43]. Однак шлях розвитку партійної системи України сформував новий виток і вже на виборах до місцевих рад лише 13 регіонів України обрали міських голів з числа членів парламентських партій. Так, по 4 перемоги здобули «слуга народу», члени «Європейської солідарності», та кандидати від Опозиційної платформи «За життя». В той час як «Батьківщина» посадила в крісло лише одного свого кандидата у Кіровоградській області.

Отже, результати виборів показують, що більшість політичних партій покладають надії лише на регіональну підтримку виборців та регіональне розташування партійного осередку. Зусилля обох сторін створити підтримку для них у «чужих» регіонах не відбулися. Так, ОПЗЖ не представлена у

Волинській, Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях, а ВО «Свобода» – у південно-східному регіоні тощо.

3.2 Тенденції розвитку української партійної системи у загальноєвропейському контексті.

Процес політичної реформи в Україні характеризується трансформацією позитивних політичних практик країн ЄС на внутрішньополітичні реалії. Однак запозичення такого роду не завжди призводять до очікуваних результатів. Впровадження західної моделі в українську партійну систему, призвело до наповнення інституцій партійних змістом, який не сумісний з їх самоідентифікацією та створює протиріччя між основними характеристиками партій та усталеною діяльністю партій, які домінують в українській політичній системі.

Узгодженість інституційних утворень, запроваджених як країнами-донорами, так і країнами-реципієнтами, відіграє ключову роль у цьому відношенні. Так, високий рівень погодження призводить до поступового зближення, а низький – до розбіжності, що, у свою чергу, призводить до регенерації запроваджених інститутів або ж появи нових інститутів.

Таким чином, в одних випадках запроваджений інститут є лише зовнішнім шаром, в який за допомогою неформальних прийнятних традицій практик, огортають приймаючу сторону, в інших – простежуються інституційні суперечності, а в деяких це провокує появу інституцій гібридного типу [68; 69].

Вплив тенденції розвитку європейських політичних партій на формування українських політичних партій в основному відображається в таких аспектах:

- 1) Демонстрування позитивних властивостей через проведення виборчих перегонів або ж ознайомлення з властивостями функціонуючих партій;
- 2) Використання різноманітних європейських теоретичних розробок для

розуміння функціонування партійних систем;

3) Представлення ідеально типової нормативно-правової моделі регулювання функціонування політичних партій і партійних систем;

4) Приєднання політичних партій України до асоціацій міжнародних та європейських політичних партій.

Основні європейські тенденції партійного формування, які реалізуються й в українському суспільстві, такі:

- В умовах становлення інформаційного суспільства складний комплекс соціальних та соціально-економічних реалій призводить до організаційних та структурних змін у політичних партіях. Відтак політичні постіндустріальні партії все менше схожі на своїх попередників, які існували століття чи навіть півстоліття тому. Дослідники зазначають, що у відповідь на трансформацію соціокультурного середовища в політичних партіях спрацьовують адаптаційні механізми, які спонукають їх до розвитку. Водночас партії володіють потужними ресурсами, які впливають на політичні відносини, конкурентоспроможність, потенціал організацій.

- Серед моделей політичних партій, які інтегрують в українську партійну систему з європейського досвіду є мейнстримні політичні партії, мережеві партії, кіберпартії, партії «нової» політики, популістські партії нового типу, локалізовані партії.

- Поява локалізованих та фрагментованих суспільно-політичних розмежувань, які провокують подальший розвиток українських та європейських партійних систем.

- Використання громадськістю партій як інструментів для вирішення нагальних проблем або задоволення власних інтересів.

- Зниження рівня якісного підходу політичних сил до формулювання власних ідеологічних цінностей.

- Цифровізація розширює інструментарій роботи політичних партій з народними масами. Так невід'ємною частиною сучасних європейських виборчих кампаній буде збір даних електорату; поширення агітаційної

реклами в соцмережах; дистанційне керування складовими партійної структури; г) використання краудфандингових платформ; д) безпосереднє спілкування з прихильниками та гейтерами партій в соцмережах [8].

Усі зазначені тенденції можна простежити до витоків українських політичних партій, але вони певною мірою були скориговані внутрішнім демократичним перетворенням українського суспільства та особливостями соціокультурних характеристик. Консолідація партійних систем також пов'язана з успішними демократичними переходами. Випадок України показує неповний транзит, і вчені мають різні назви для суспільства у такій державі: «делегативна демократія», «гібридна держава», «псевдодемократія», «бюрократичний неопатримоніалізм» тощо.

На думку С. Козлова, до інституційних особливостей нової спадкової системи (якою багато вітчизняних науковців вважають українську систему) можна віднести: привласнення влади заради задоволення власних інтересів; злиття влади та власності, що виявляється в контролі прибуткових підприємств так званими політичними та адміністративними підприємцями; комплектування державних установ кадрами поза конституційними засадами законодавства чи підвищення кваліфікації; обмеження доступу інших партій до ресурсів і їх контроль; домінування меценатства; Переважають нові спадкові правила політичних стосунків з метою нерівноцінного обміну послугами та статусами між «нерівними» гравцями у відносинах патронату [38, с. 31].

Р. Манайло-Приходько у своєму дисертаційному дослідженні стверджує, що такі режими змінюють природу демократичних інститутів, зокрема партійних організацій. У такому режимі основним органом політичного процесу є не політичні партії, громадські організації, а олігархат. [28, с. 55].

Західні уявлення про політичні партії, як про стабільні організації, що змагаються за представництво інтересів своїх виборців, відрізняються від українських, в рамках яких партії – це скоріше проєкти з обмеженою тривалістю життя, сформовані для задоволення інтересів їхніх інвесторів і не

відчувають відповідальності за невиконані в разі чого обіцянки. Частою практикою серед подібного політичного фастфуду є поцикловий ребрендинг для відхрещування від минулої діяльності [1].

Інтерес інвестора політичної партії необов'язково лежить в площині приходу тієї партії до владних структур, такий шлях сприймається ними, як інструмент підвищення прибутку з партійного бренду. Мотив створення партій для фінансової вигоди, в купі з ліберальним законодавством щодо партій, призвели до появи на українському ринку чималої кількості субституційних партій [1].

Так, Ю. Мацієвський використовує щодо вітчизняних партій термін «субститут», що означає підміну справжнього партійного інституту. Дослідник виокремлює ознаки, які відрізняють класичні партії від псевдопартій:

1) більшість українських партій сформовані зацікавленою верхівкою, а класичні європейські формувались на основі згуртованості небайдужих громадян та еліт;

2) Ідеологія є найслабшою ланкою українських партій, бо у партій-субститутів немає відображених програмах цінностей;

3) Залежність партій від лідера, а не від бажання впроваджувати певні цінності, ставить українські партії у непевне щодо власного майбутнього положення, адже тривалість їх існування залежить від бажання керівника;

4) Внутрішня організація побудована не на партнерських засадах чи формальній звітності керівництву, а на клієнтелістських стосунках [35, с. 282–283].

Г. Зеленко підкреслила, що процес зародження політичних партій в Україні відбувається періодично, кожен цикл підпорядковується логіці функціонування режиму інвестора або лідера. Суть гібридів партійних систем полягає в співіснуванні псевдодемократичних субститутів з конкретними політичними практиками. Такі негласні закони проникли в соціальну та політичну сфери, що у найприбутковіших сферах витіснили формальні

процеси у партійних організаціях, залишивши від них тільки оболонку. В той же час реальні процеси залежні від домовленостей між інституціями які по праву або ж закадрово керують партіями [27, с. 143–146]. На основі таких спостережень авторка підсумовує, що під час зламного періоду для всього суспільно-політичного життя в Україні у 1990-х рр. замість партій класичного типу виникають псевдопартії, які сформовані власниками-олігархами заради впровадження власних інтересів у політичний дискурс. [27, с. 156].

Україна – це далеко не єдина держава у якої під час процесу демократизації перші політичні сили не зустріли особливої електоральної підтримки та мали низький авторитет, зазначає А. Мелешевич. Країни, які завершили свій транзит успішно у свій час формували законодавчу базу, яка б посилила впливовість партій. Відтак за відсутності альтернативних варіантів, електорат був змушений дослухатись до ідеологій новостворених партій та навіть будучи незгодним з ними, поважати партії як унікальні інструменти як державотворення, так і задоволення суспільних потреб та інтересів. А згодом у таких умовах почали проявлятися характерні ознаки демократизації партійних систем – чесні вибори та партійні цінності, суспільна відповідальність. Таким чином партії змогли втриматись у суспільних масах та в політичних системах молодих демократій. [21, с. 54].

Таким чином бачимо, що незважаючи на те, що в країнах ЄС ще в другій половині ХХ ст. ухвалили та випробували законодавчу базу, яка регулює функціонування політичних партій, в Україні такий регуляторний механізм не поспішали формувати. Так, халатне ставлення до врегулювання діяльності партійних організацій простежується у великому хронологічному відриві, що має місце з-поміж ухвалення законів «Про політичні партії в Україні» (2001 р.), «Про фінансування партій» (2015 р.), до якого у 2019 р. внесли зміни щодо обмеження державного фінансування політичних партій. Підсумовуючи, зазначимо, що виходячи з наведеної вище інформації, можна говорити про байдужість української політичної еліти до створення справедливого законодавчого врегулювання життя всередині української партійної системи.

Окрім законодавчих недоліків, можна відзначити також порушення чинних норм, які регулюють діяльність українських партій: недостатня кількість сформованих регіональних осередків; недоукомплектація партій учасниками, казуси з фінансової підзвітністю, ігнорування виборів та ін.

Характерний для партійних систем країн-членів Європейського Союзу вплив суспільно-політичних розколів на створення та еволюції партій, має місце також і в Україні. Проте на відміну від європейського викликає дещо інші тенденції до змін у партійно-політичному ландшафті.

До суспільно-політичних розмежувань, які відчутно закладали еволюційні процеси всередині української партійної системи дослідники відносять: а) координація розподілу комуністичних/демократичних сил на перших порах заснування партійної системи України; б) поділ на класи за соціальним та економічним статусом; в) полярне ставлення до правлячого політичного режиму; г) фрагментаризація суспільства через різні соціальні та культурні чинники.

Вітчизняні експерти вважають, що реалізація соціально-культурного поділу праці пов'язана з діяльністю регіональних політичних еліт, які з метою отримання електоральної підтримки складали передвиборчі меседжі та гасла, що протиставляють Схід та Захід України. Водночас, як зазначають дослідники, до президентських виборів 2004 р. соціальні та культурні розбіжності хоча й впливали на результати виборів, але були одним із факторів структури політичної партійної системи, то під час виборів 2004 р. він набув статусу ключового у процесі її узгодження. [35, с. 83–92].

Висновки до розділу 3

За останні два виборчі цикли трансформація партійної системи України відбувалася на тлі подій, відомих в історії України як «революція гідності», а також російської військової агресії.

Хоча характер української партійної системи змінився після 2014 року, спосіб формування та функціонування партій залишився в основному

незмінним: а) партійні лідери мають достатньо значний вплив на діяльність політичних сил, які вони очолюють; б) Центральна домінування над місцевими організаціями в) багато партій не мають місцевих організацій, які функціонують лише на папері, тоді як у партіях із широким регіональним представництвом вони часто повністю підпорядковуються центральному офісу (відсутність внутрішньопартійної демократії).

Західні уявлення про політичні партії, як про стабільні організації, що змагаються за представництво інтересів своїх виборців, відрізняються від українських, в рамках яких партії – це скоріше проекти з обмеженою тривалістю життя, сформовані для задоволення інтересів їхніх інвесторів і не відчувають відповідальності за невиконані в разі чого обіцянки. Частою практикою серед подібного політичного фастфуду є поцикловий ребрендинг для відхрещування від минулої діяльності.

Україна – це далеко не єдина держава у якої під час процесу демократизації перші політичні сили не зустріли особливої електоральної підтримки та мали низький авторитет. Незважаючи на те, що в країнах ЄС ще в другій половині ХХ ст. ухвалили та випробували законодавчу базу, яка регулює функціонування політичних партій, в Україні такий регуляторний механізм не поспішали формувати.

Отже, характеризуючи роботу партійної системи України, підсумуємо, що на створення партій впливають тенденції розвитку партійних систем, характерних для країн-членів Європейського Союзу. При цьому варто враховувати обмеженість такого впливу через неповноцінність українського транзиту, характеристик політичного режиму та особливостей взаємодії виборців з політичними партіями.

ВИСНОВКИ

Дослідження загальноєвропейські партії нового типу як учасників виборчих процесів у ЄС дозволяє відповідно до завдань зробити такі висновки:

1) В ході обґрунтування важливості вивчення виборів та функціонування європартій як нового партійного інституту виявили, що у парламенті формуються інструменти урегулювання суспільних конфліктів через досягнення компромісу. Таким чином політичні партії виступають посередником між державними органами та суспільством. Функції, що реалізуються у даній сфері називають державно-публічними. Вони здебільшого стосуються місця партії у політичній системі.

2) Також під час дослідження описали Євросоюз як складну інституційну систему, яка носить міжнаціональний характер. Її життєдіяльність забезпечує представницький орган – Європарламент, який репрезентує інтереси 27 країн-членів. У порівнянні з внутрішніми законодавчими органами держав Європарламент обмежений в законотворчому процесі. Саме проведення виборів прямого типу стало для Європейського парламенту передумовою трансформації у представницький законодавчий інститут. Установчі договори країн ЄС та інші міжнародно-правові акти регулюють виборчу систему ЄП.

3) Виявили, що на формування та розвиток партійних систем впливає безліч факторів різного характеру, рівня та інтенсивності дії. Системи партійних груп є результатом взаємодії історичних, економічних, соціальних та релігійних особливостей держави, її устрою та величини національних конфліктів

4) Здійснюючи аналіз діяльності функціонування європартій як нового партійного інституту констатували, що партійна ідеологія базується на єдиній традиції, пов'язаній з суспільними настроями та потребує опозиції. Ідеологія залишається дієвою і за нестачі голосів та незбалансованому представництві в уряді. Вона допомагає скласти конкуренцію, здійснювати

саморекламу та утверджуватися в очах виборців.

5) На еволюцію партійних систем країн-членів Європейського Союзу впливають суспільно-політичні розколи. Дослідники почали помічати це явище ще з часів формування масових партій. Тоді чвари поміж робітниками та власниками заводів були не лише характерним явищем для індустріального суспільства, а й вказували напрямок руху тодішнім партіям. Після Другої світової кризових явищ побільшало. Майже кожне десятиліття виникали зовнішні виклики, які розгойдували суспільні настрої та змушували партії змінюватися в силу обставин, щоб зберегти електорат та продовжувати впроваджувати власні ідеології.

6) Описуючи розвиток української партійної системи в загальноєвропейському контексті описали кризу української партійної системи. В основу якої лягають клієнтелістські стосунки між партіями та їх лідерами або інвесторами. Інтерес інвестора політичної партії необов'язково лежить в площині приходу тієї партії до владних структур, такий шлях сприймається ними, як інструмент підвищення прибутку з партійного бренду. Мотив створення партій для фінансової вигоди, в купі з ліберальним законодавством щодо партій, призвели до появи на українському ринку чималої кількості субституційних партій.

7) Вплив тенденції розвитку європейських політичних партій на формування українських політичних партій в основному відображається в таких аспектах:

- 1) Демонстрування позитивних властивостей через проведення виборчих перегонів або ж ознайомлення з властивостями функціонуючих партій.
- 2) Використання різноманітних європейських теоретичних розробок для розуміння функціонування партійних систем.
- 3) Представлення ідеально типової нормативно-правової моделі регулювання функціонування політичних партій і партійних систем.
- 4) Приєднання політичних партій України до асоціацій міжнародних та

європейських політичних партій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев А. Ринок політичних партій в Україні: «зіпсована багатопартійність». URL: <http://od.org.ua/uk> (дата звернення 11. 10. 2022)
2. Айвазовська О. Країна виборів. URL: <https://tyzhden.ua/Election/251378> (дата звернення 09.02.2022).
3. Алексеенкова Е. Страна победившего популизма: Италия после выборов. *Современная Европа*. 2019. № 2. С. 106–118.
4. Андрищенко Е. Українські праворадикальні організації у контексті суспільнополітичних процесів (кінець 1980-х–2015 рр.): автореф. дис.канд. іст. наук: 07.00.01. Запоріжжя, 2015.
5. Антирекорд: 67 кандидатів набрали 0 голосів і стали депутатами. URL: <https://www.chesno.org/post/4410/> (дата звернення 17.08.2022).
6. Антонович М. М. Виборче право в Україні та проблема його відповідності міжнародним стандартам, 2004 р., 5 с.
7. Афанасьєв О. Діджиталізаційні тренди сучасних українських партій. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/06/Afanasyev-O.-Didzhitalizatsiyni-trendisuchasnih-ukrayinskih-partiy-converted.pdf> (дата звернення 16.09.2022)
8. Байковський П. Б. Загальноєвропейські партії в політичній системі Європейського Союзу. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*: збірник наукових статей. 2019. № 19–20. С. 224–228.
9. Балабан Р. Електоральна перебудова в Україні: 2019. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2019 . № 2 (98). С.155–176.
10. Балашова О. Еволюція партійної системи України та Республіки Польща (1989– 2019): автореф. дис. д. філос. зі спеціальності 052 – політологія / НУ «Острозька академія». Острог, 2021 р.
11. Батура С. В. Становлення виборчої системи до Європейського парламенту: порівняльно-правовий аналіз міжнародно-правових актів, *Віче*, 2012, №20, с. 1-8.

12. Бевз Т. Консервативні партії сучасної України: традиція чи модернізація. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2012. № 2. С. 85–97.
13. Белинский А. Политические партии Германии в начале XXI века: между традицией и модернизацией. *Политическая наука*. 2015. № 1. С. 48–59
14. Белов В. Партийно-политический ландшафт в Германии – основные тенденции. *Европейская аналитика* 2019. М.: ИЕ РАН, 2019. С. 21–29.
15. Бойко О. Україна в 1985 – 1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: монографія. К.: ІПІЦЕНД, 2002. 306 с.
16. Букия Р., Костин А. Особенности эволюции экологического движения на Западе и проблема его категориального осмысления. *Вестник МГУ. Сер. Политические науки*. 1998. №. 6. С. 51–65.
17. Була С. Вплив телебачення та інтернет-комунікацій на електоральні процеси в Україні під час президентських виборів 2019 року. *Політичні партії і вибори: збірник статей і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції кафедри політології «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 105–109.*
18. Бусленко В. Взаємовідносини влади і опозиції в державах Вишеградської групи: монографія. Вінниця, 2020. 320 с.
19. Вайнштейн Г. Трансформація західноєвропейського політичного ландшафту и інституціоналізація антисистемної політики. *Мирова економіка и міжнародные отношения*. 2018. Том 62 (№ 5). С. 17–28.
20. Вархов Г. Партийно-політичне структурування європейського парламенту: організаційне оформлення та чинники впливу: автореф. дис. канд. політ. наук: 23. 00. 02 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. ІваноФранківськ, 2019.
21. Вархов Г. Сім'ї політичних партій: засади функціонування та

ідеологічні особливості. *Прикарпатський вісник НТШ*. Думка. 2013. № 3. С. 41–48.

22. Ведерников М.В. Парламентские выборы в Польше: национал-консерватизм vs «брюсселецентризм». *Научно-аналитический вестник ИЕ РАН*. 2019. № 5. С. 33–38.

23. Вибори до Верховної Ради України 2002 року: інформаційно-аналітичне видання. К., 2002. 676 с.

24. Водак Р. Политика страха. Что значит дискурс правых популистов? Х.: Изд-во «Гуманитарный Центр», 2018. 404 с.

25. Воротников В. Партия «Согласие» на парламентских выборах в Латвии 2018 года: победа без победителя. *Научно-аналитический вестник ИЕ РАН*. 2018. № 5. С.85–90.

26. Выборы в Европарламент – 2019. Национальные ответы на вызовы европейской интеграции. М.: ИМЭМО, Ин-т Европы, 2019. 178 с.

27. Выборы и избирательные кампании в Европе (2014–2015 гг.). М.: Ин-т Европы РАН, 2015. 100 с.

28. Вайнштейн Г. Трансформація західноєвропейського політичного ландшафту та інституціоналізація антисистемної політики. *Світова економіка та міжнародні відносини*. 2018. Том 62 (№5). С. 17-28.

29. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Перекладач Погорілий О. К.: Основи, 1998. 534 с.

30. Ведерников М.В. Парламентські вибори у Польщі: націонал-консерватизм vs «брюсселецентризм». *Науково-аналітичний вісник ІЕ РАН*. 2019. № 5. С. 33-38.

31. Воронов. М. П. Непрямі вибори // *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998-2004.
URL: https://leksika.com.ua/18890711/legal/nepryami_vibori

32. Гудзенко О. Соціальний активізм як практика формування мережових суспільних рухів. *Грані*, 2019. Т. 22. № 11. С. 47–55

33. Декларація Конференції Головуючих осіб національних парламентів «Парламентське бачення міжнародного співробітництва на зорі третього тисячоліття», Нью-Йорк, штаб-квартира ООН, 30 серпня – 1 вересня 2000 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_888#Text

34. Договір про Європейський Союз : міжнародний договір від 07 лютого 1992 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

35. Довгань В. М. Європейський парламент. Правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу: Монографія., 2007 р., 168 с.

36. Дюверже М. Политические партии М. : Академический проект, 2000 г., 267 с.

37. Зеленько Г. Політична система та політичний режим: пошук ліків від вірусу самознищення. Національна єдність у конкурентному суспільстві: аналітична доповідь / за ред. О.М.Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. С. 49.

38. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: матеріали Венеціанської комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. К., 2009 р., 500 с.

39. Клаус фон Байме. Політичні теорії сучасності /Пер. з нім. М.Култаєвої та М.Бойченка. – Київ: Стилос, 2008 р., 398 с.

40. Климкова І. І., Остапенко М. А. Вибори і виборчі системи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011, 160 с.

41. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні, Монографія, К.: Ваіте, 2018. 908 с.

42. Ковриженко Д. С. *Вибори в Європейському Союзі*. – К. : ФАТА ЛТД, 2006. – 156 с.
43. Кокс Г. В. *Ціна голосу. Стратегічна координація у виборчих системах світу* / Г.В. Кокс. – О. : Бахва, 2003. – 454 с.
44. Кусмаров Б. В., Балакай О. Б. Про деякі проблеми виборчого процесу в сучасному країньському суспільстві. *Наука. Релігія. Суспільство*. Вісник Макіївського економіко-гуманітарного інституту, 2009, №3, С. 259-263.
45. Копинець Ю.Ю. Інституційна криза політичних партій на початку ХХ століття та характеристика сучасних тенденцій їх розвитку. *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2020. Випуск 30. С. 153
46. Копійка В.В. *Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу*. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002., 253 с.
47. Корнієнко М. І. *Виборче законодавство для органів місцевого самоврядування*. *Політологічний вісник*, К., 1993, Вип. 1, С. 16
48. Кочубей Л. О. Проблеми дослідження електорального простору: методологічний контекст. *Політичний менеджмент*, 2005, № 2, 10 с.
49. Лешанич М. *Модель сучасної політичної партії в умовах демократичного транзиту*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри» (м. Івано-Франківськ, 223 12-13 жовтня 2017 року). Івано-Франківськ, 2017. С. 61.
50. Ліпсет С.М., Роккан С. *Структури розмежувань, партійні системи та переваги виборців: Попередні зауваження // Політична наука. Соціально-політичні розмежування та консолідація партійних систем*. М., 2004 р., С.204-234.
51. Мостіпан О. М. *Теоретичні засади визначення поняття «виборча система»*. *Вісник Київського нац. університету ім. Т. Шевченка*: Сер.:

Філософія. Політологія, 2010, С. 50-53

52. Минайло-Приходько Р. Ю. Характеристика рівня націоналізації партійної системи України за результатами парламентських виборів 2014 року // *Гілея науковий вісник*, 2017, Вип. № 119., С. 367-372.

53. Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія. Навчальний посіб./Друге видання, виправлене і доповнене. К., 2017., 432 с.

Прело М. Конституционнойне право Франции: Пер. з франц./Под ред. Проф. А. З. Манфреда, М., 1957. 399 с.

54. Райковський Б. С. Політологічний аналіз виборчого процесу. *Політичний менеджмент*, 2007, № 2., С. 68-76.

55. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. Т. 1. Особливості міжінституційних відносин у три кутнику «глава держави – парламент – уряд» та їх наслідки для політичного процесу. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 456 с.

56. Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 28 червня 2022 року. – Чернівці : Технодрук, 2022. 264 с.

57. Рябов С. Г. Політичні вибори: навч. посіб., К.: Тандем, 1998, С. 103

58. Ставнійчук М. І. Законодавство про вибори народних депутатів України: Актуальні проблеми теорії і практики, К.: Факт, 2001, 156 с.

59. Тацій В. Я., Петришин О. В., Барабаш Ю. Г. та ін. Конституція України. Науково-практичний коментар / Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.

60. Ульянов Д. «Зелені» політичні партії у країнах Європейського Союзу: процеси трансформації. *Влада*. 2020. № 5. С.254-260.

61. Фісун О.А., Авксентьев О.Л., Баталов О.А., Звонков Є.Ю., Калекін Ю.В. та ін. Дослідження найбільш поширених у світі пропорційних виборчих систем і перспектив їх запровадження у національне державотворення та правотворення, К.:НІСД, 2007 р., 120 с.

62. Феен Г.-Й. Розвиток партійних систем у посткомуністичних країнах.

К.: Фонд Конрада Аденауера, 2007. 17 с.

63. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 603 с

64. Шарапо В. Парламентские выборы в Австрии как отображение общеевропейских электоральных тенденций. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/239602/1/117-119.pdf>

65. Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Шведа. – Львів: [б.в.], 2010. – С. 410–416.

66. Шинкаренко Т. І., Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування/ К. : Знання, 2009 р., с. 751

67. Якименко Ю. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті, Київ: Центр Разумкова, 2017. 428 с.

68. 2019 European election results. URL: <https://www.europarl.europa.eu/electionresults-2019/en> (дата звернення 15.06.2021).

69. The European Elections Monitor. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/theeuropean-elections-monitor/2021/> (дата звернення 15.07.2021).

70. Parties and Elections in Europe. URL: <http://www.parties-andelections.eu/index.html> (дата звернення 10.07.2021).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Результати виборів партії «Нова політика» (ПНП) за підсумками
парламентських виборів 2017 року

Країна, к-сть депутатських місць, (явка виборців)	Переможець виборів, %	К-сть голосів- %, (д. м.*) ПНП	Участь ПНП в урядовій коаліції	Частка голосів ПНП, % (д.м.*)
Австрія, 183, (67,6 %)	– депутатські місця	АПС – 24,7 % (53), PİLZ – 4,1 % (8)	+ АПС	28,8 (61)
Болгарія, 240 (52,5 %)	– депутатські місця	Коаліція «Об'єднані патріоти» - 9,0 % (27), «Рух за права і свободи» – 8,9 % (26), «Воля»- 4,1 % (12)	+ Коаліція «Об'єднані патріоти»	22 % (65)
Велика Британія, 650, (68,7 %)	– депутатські місця	–	–	–
Нідерланди, 150, (81,0 %)	– депутатські місця	Партія свободи- 13,1 % (20), «Зелені ліві»- 8,9 % (14), Партія захисту тварин-3,1 % (5), 50 PLUS- 3,1 % (4), DENK-2 % (3), Форум для демократії- 1,8 (2)	–	32 % (48)

Франція, 577, (42,6 %)	Коаліція «Вперед, Республіка!» і «MoDem»- 350 д.м.*	«Нескорена Франція»- 17 д.м.	+ Коаліція «Вперед, Республіка!» і «MoDem»- 350 д.м.*	367
Франція, 577, (42,6 %)	Коаліція «Вперед, Республіка!» і «MoDem»- 350 д.м.*	«Нескорена Франція»- 17 д.м.	+ Коаліція «Вперед, Республіка!» і «MoDem»- 350 д.м.*	367
Німеччина, 709, (76,2 %)	– депутатські місця	Альтернатива для Німеччини- 12,6 % (94), Союз 90/Зелені- 8,9 % (67)	–	21,5 % (161)

Критерії вступу до ЄС

Політичний критерій	Економічний критерій	Критерій членства	«Незалежний» критерій
<ul style="list-style-type: none"> •Свобода виборів •Верховенство права •Покращення законодавства •Боротьба з корупцією •Покращення сфер юстиції та судочинства •Захист прав і свобод людини 	<ul style="list-style-type: none"> •Існування ринкової економіки •Спроможність впоратися з конкурентним тиском та дією ринкових сил в межах Євросоюзу 	<ul style="list-style-type: none"> •Здатність взяти на себе обов'язки членства •Дотримання цілей політичного, економічного та валютного союзу 	<ul style="list-style-type: none"> •Спроможність Євросоюзу абсорбувати нових членів, підтримуючи динаміку європейської інтеграції

1. Вибори у ЄС

Source: Eurobarometer Special 507

Європейці стурбовані різними видами втручання у вибори:

Виборами маніпулюють шляхом кібератак

57%

Зокрема, ті, хто проживає у:

Іноземні актори та злочинні групи, які приховано впливають на вибори

55%

Кінцевим результатом виборів маніпулюють

53%

На людей здійснюють тиск, щоб схилити їх голосувати певним чином

52%

Люди голосують не маючи права голосу

45%

2. Дистанційне голосування

Source: Eurobarometer Special 507

Близько

шести з десяти європейців

стверджують, що

наявність **дистанційного голосування** на виборах збільшує ймовірність їх участі у виборчій кампанії у світлі поточних санітарних заходів та кризи охорони здоров'я, пов'язаної із пандемією коронавірусу.

Європейці, які вважають, що їх голос має значення для ЄС, з більшою ймовірністю проголосують дистанційно (66%), у порівнянні з тими, які не вважають, що їх голос важливий (55%).